

Mindennapi hajléktalanság

Otthontalanul...

Tégy az emberért!

Szerkesztőbizottság:

Breitner Péter
Gurály Zoltán
Győri Péter
Kártyás Irén
Mezei György
Pelle József
Virág Tamás

Szerkesztette:

Győri Péter
Vida Judith

Kiadja:

Menhely Alapítvány
és
Budapesti Módszertani Szociális Központ
és Intézményei
2010

TARTALOMJEGYZÉK

5. oldal

Győri Péter: Hajléktalan utak

49. oldal

**Paksi Borbála – Arnold Petra – Schmidt Andrea – Gurály Zoltán
– Breitner Péter: Drogfogyasztás és hajléktalanság**

77. oldal

Lengyel Gabriella: Cigánynak vélt hajléktalanok

Mindennapi hajléktalanság

GYÖRI PÉTER ÉS A „FEBRUÁR 3. MUNKACSOPORT”¹:

HAJLÉKTALAN UTAK

1999 óta minden évben, azonos időben („február 3-án”) és azonos módszerekkel megismételjük adatfelvételünket a budapesti hajléktalan emberek körében. Az 1999 és 2004 között lebonyolított hat felmérés mindegyike során feltettük azokat az állandó kérdéseket, amelyek a megkérdezettek társadalmi-demográfiai státuszának rögzítését szolgálták (kor, nem, iskolai végzettség, munkaképesség, jövedelem, hajléktalanként, lakástalanként eltöltött idő stb.), s emellett minden évben megkérdeztünk egy-két olyan kérdéscsoportot, amelyek a hajléktalan emberek helyzetének, életének részletesebb, elmélyültebb elemzését, dokumentálását szolgálják. Ilyen kérdés-blokkok voltak eddig:

- éves „időmérés” arról, hogy hol laktak, hol aludtak a megkérdezettek az év 12 hónapja során, és hogy milyen jellegzetességek figyelhetők meg az utca – éjjeli menhelyek – átmeneti szállók – lakások használatában
- milyen vonzások és taszítások, meggondolások vagy kényszerek hatására aludt valaki közterületen vagy fapadoson, átmeneti szállón
- részletesen kérdeztünk a baráti-családi kapcsolatokról, a lakásvesztés vagy az esetleges utcán alvás okairól, valamint arról, hogy a különböző helyzetekben jellemzően honnan, kiktől kapnak segítséget a megkérdezettek
- kérdeztünk a bántalmazásokról, az atrocitásokról, a diszkriminációról
- kérdeztünk a válaszadók egészségi állapotáról, panaszairól, hogy ezt összehasonlíthassuk a nem-hajléktalan népesség egészségi állapotával
- kérdeztünk az intézmények ismertségéről és „népszerűségéről”, a szolgáltatásokat igénybe vevők elégedettségéről/elégedetlenségéről.

Mostani írásunkban először röviden összefoglaljuk a budapesti hajléktalan emberek társadalmi-demográfiai összetételének változásairól és változatlanságáról körvonalazódó főbb tendenciákat az 1999 és 2004 közötti évek felvételei alapján, megpróbáljuk összefoglalni, hogy hányan szerepeltek eddig mind a hat adatfelvételben, s hányan (mikor) kerültek látókörünkbe vagy ki onnan, majd a hajléktalan lét szerveződésének néhány sajátosságát próbáljuk megragadni az említett speciális kérdés-csoportok némelyikének feldolgozásával: mit tudhatunk meg az utcán élőkről vagy a bizonytalan lakásban megal-

¹ A munkacsoport tagjai: Bényei Zoltán (Menhely, 1999-2000), Breitner Péter (Menhely, 2003-2004), Gróf András (Twist, 2003-2004), Gurály Zoltán (Menhely, 1999-2004), Győri Péter (1999-2004), Mezei György (Twist, 1999-2004), Pelle József (BMSZKI, 2001-2004). A kutatásszervező Gurály Zoltán, a tanulmányok végleges formába öntője Győri Péter.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

vókról, egy-egy nap „időmérlege” hogyan alakul a hajlék nélküli emberek körében, ki-ki mivel és hol tölti el mindennapjait, ki mennyire használja az intézményeken kívüli világot, vannak-e még a boldogulásra irányuló vágyak, elképzelések, végül ismertetjük a Budapesten élő hajléktalan emberek egészségi állapotára vonatkozó összehasonlító elemzés legfőbb eredményeit².

I. Állandóságok és változások

1. Hat felvétel eredményeinek összehasonlítása (1999 – 2004)

Mind a hat évben ugyanott, ugyanazokon a szállókon és helyeken hajtottuk végre a – „teljes körűnek” szánt – adatfelvételt, mégis csak nagyon kevés esetben talákoztunk már korábban megkérdezett emberrel³. Az ellátásokat használók (az adatfelvételbe bekerülők) cserélődése ellenére azt találtuk, hogy az életutakat, szociális helyzeteket és az esélyeket meghatározó jellemzők szempontjából nagyon is állandóak a budapesti hajléktalan emberek csoportjellemezői. (Ez olyan, mintha egy átlagos budapesti társasházban a postaládákon lévő nevek minden évben cserélődnének, miközben a nevek alatt a titulusok – orvos, ügyvéd, vállalkozó, víz-gáz szerelő stb. – szinte változatlanok lennének.)

A Budapesten tartózkodó hajlék nélküli emberek kor megoszlása lényegében változatlan: egy-egy tizedük nincs még 30 éves vagy elmúlt már 60 éves, 1/5-ük 30-40 év közötti, a többiek, 56-61%-uk 40-59 éves. Az évről-évre megkérdezettek 1/5-e nő, a többiek férfiak – ez nyilván összefügg a hajléktalan szállók női-férfi férőhely-arányaival is. A legmagasabb iskolai végzettség szerinti összetétel sem változott lényegében: 5%-uk nem végezte el az általános iskolát, másik 4-5%-uk felsőfokú végzettséggel is rendelkezik, 30%-uk ipari iskolai, 20%-uk közép-, 40%-uk 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik. Minden évben a megkérdezettek valamivel több, mint 1/3-ának nincs állandó lakcíme, 1/4-üknek nem Budapesten – hanem többnyire valamelyik vidéki városban – van a bejegyzett állandó lakcíme, a megkérdezettek kb. 40%-a (1000 fő) budapesti állandó lakcímmel rendelkezik. Ennél jóval többen, 1500-1900 megkérdezett (66-74%) legalább budapesti ideiglenes lakcímmel bírt (ha máshol nem, akkor egy hajléktalanszállón).

A Budapesten élő hajlék nélküli emberek döntő többsége arról számolt be, hogy ő már több éve hajléktalan. Egyre nő a megkérdezettek körében azok száma és aránya, akik azt mondták, hogy már több mint tíz éve hajléktalanok (17-25%, 430-680 ember). Az egy

2 Jelen írásunk nem annyira egy gondolatmenet köré szerveződik, mint inkább e különböző metszetek bemutatására teszünk kísérletet, a továbbgondolás érdekében. Külön tanulmányban dolgoztuk fel a 2004. évi felvétel „Mondták-e már Önre, hogy cigány?” kérdés tanulságait: Lengyel Gabriella: Cigánynak vélt hajléktalanok.

3 Erről már részletesen szoltunk korábban is: Gurály Zoltán - Györi Péter - Mezei György - Pelle József: A margó szélén. Hajléktalan emberek Budapesten a századforduló éveiben (1999 - 2000 - 2001). De még visszatérünk erre a jelenségre.

**Otthonatlanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

éven belül hajléktalanná váltak száma és aránya kísértetiesen azonos az egyes években (rendre a megkérdezettek 14%-a, 350 fő). A hajléktalanná válás okai között folyamatosan a személyi konfliktusok, kapcsolati problémák dominálnak, sőt ennek súlya enyhén növekszik (62-68%), második legfontosabb ok-csoport a gazdasági okok (munkanélküliség, lakás-megtartási problémák), minden negyedik megkérdezett azt válaszolta, hogy ilyen okból vált lakástalanná (600-900 fő). A megkérdezettek körében csökkent azoknak a száma, akik valamilyen intézményből való kikerülést (kórház, börtön, állami gondozás) neveztek meg a hajléktalanná válás közvetlen okaként (230-160 fő). A hajlék nélküli emberek 3/4-e-4/5-e egyedül él, s csak egy kis részük (250-360 fő) tart fenn valamennyire csoport-formát öltő kapcsolatrendszerrel.

A budapesti hajlék nélküli emberek körében egyre nagyobb arányban vannak olyanok, akik azt mondják magukról, hogy munkaképtelenek (34–50%), ugyanakkor egyre kevesebben vannak azok, akiknek nincs semmilyen jövedelmük (20–15%). Majdnem minden második budapesti hajlék nélküli ember valamilyen munkából származó jövedelemből próbál megélni, a többiek nyugdíjat, rokkant nyugdíjat kapnak (26–29%), vagy csak segélyből tengődnek (7-11%).

A megkérdezett budapesti hajléktalan emberek 10-14%-a – egy-egy február 3-án 240-360 ember – közterületen töltötte az éjszakát⁴, mintegy 100 megkérdezett (3-4%) lakásban aludt aznap (ők a tea-osztásoknál kerültek be a mintába), a többiek kisebb részben (8-11%, 120-300 fő) hajléktalanok tartós bentlakásos intézményében (idős hajléktalanok otthona, rehabilitációs szálló), nagyobb részt hajléktalan átmeneti szállón aludtak (35-55%, 900-1400 fő) vagy éjjeli menhelyen találtak helyet (32-37%, 850-1000 fő). Az adatfelvételben résztvevő szervezetek fenntartásában a bentlakásos intézményi férőhelyek (idős hajléktalanok otthona, rehabilitációs szálló) száma az elmúlt öt évben két és félszeresére növekedett, az átmeneti szállók férőhelyei határozottan csökkentek, az éjjeli menhelyek férőhelyei hullámzóan stagnáltak. A fenntartók típusa szerint azt látjuk, hogy az önkormányzati férőhelyek száma ebben a periódusban csökkent (a kérdés szerint mintegy kettőszázzal), a civil szervezetek változatlanul kb. 1100 férőhelyet üzemeltetnek, az egyházi szervezetek évek óta mintegy 200 férőhelyet tartanak fenn.

2. Kiket értünk el, és kiket nem értünk el eddig?

Mint említettük, a 2004. évi kérdezés volt a hatodik ilyen adatfelvétel. Nyilván érdekelt bennünket, hogy a 2004. évben megkérdezettek közül kiket „értünk el”, kérdeztünk már korábban is, s kik azok, akikkel most találkoztunk – legalábbis az adatfelvétel során – először. Ez részben egyfajta visszamenőleges önkontrollt is jelent számunkra, nevezetesen a korábbi felvételek „teljeskörűségére” vonatkozóan, részben rámutathat olyan csoportjellemzőkre, melyek az új megkérdezettek és a régebb óta kérdezettek között fellelhetők.

⁴ Ezt nagyban befolyásolta, hogy mennyire sikerült megszervezni az utcai kérdezést.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Ehhez három csoportot különítettünk el egymástól:

- **Először megkérdezettek:** akiket 2004 előtt még soha nem kérdeztünk
- **Hol igen, hol nem megkérdezettek:** akiket bármikor korábban is már legalább egyszer kérdeztünk, de aztán volt olyan felvétel, amelyben nem szerepeltek
- **Egy ideje folyamatosan megkérdezettek:** akiket korábban már kérdeztünk, s azóta „folyamatosan” kérdeztjeink körébe tartoznak (az értelmezést talán nehezíti, de itt találhatóak azok is, akiket először csak 2003-ban kérdeztünk, majd 2004-ben is ott találtunk a kérdezettek között).

Az „önellenőrzés” azt mutatja, hogy az egy éven belül hajléktalanná váltak döntő többségét (85%) valóban most először kérdeztük⁵, s minél régebb óta hajléktalan valaki, annál nagyobb a valószínűsége, hogy valamikor már az elmúlt 5 év során bekerült a megkérdezettek közé. A saját állításuk szerint több mint tíz év óta hajléktalanok és 2004-ben megkérdezettek közül minden második emberrel már korábban is találkoztunk⁶. Azonban mindenképpen fel kell figyelniük arra, hogy a – mostani válaszuk szerint – egy évvel ezelőtt közterületen alvók 72%-át eddig még soha nem kérdeztük, holott 2/3-uk most azt válaszolta, hogy ő több mint öt éve hajléktalan⁷. Szintén tanulságos, hogy a hajléktalan szállásokon – ahol lényegében teljes körűnek tekinthetőek az évenkénti adatfelvételek – a legmagasabb azok aránya, akik hol bekerülnek, hol kikerülnek a látómezőből. E szállásokon a viszonylag jelentős fluktuációra utalnak a még soha nem kérdezettek arányai is (szállók: 45%, menhelyek: 55%).

Azt is megállapíthatjuk, hogy az eddigi adatfelvételek során inkább a betegségben szenvedőket, a tb-jövedelemből élőket, a magányosokat értük el (ez részben a rendszeresen megkérdezett szállólakók állapotából adódik), s – mint említettük – a régebb óta hajléktalanokat. Kevésbé jól értük el a „jobb kondíciókkal” rendelkező, aktívabb hajléktalan embereket.

5 Akik valamikor már kérdezve voltak, pedig válaszuk szerint csupán egy éven belül váltak hajléktalanná, szinte kizárólag valamilyen lakásban laktak még a korábbi kérdések idején – igénybe vették a teajaratok szolgáltatásait, de saját megítélésük szerint még nem voltak hajléktalanok.

6 Jelentheti-e ez azt, hogy évenkénti adatfelvételünk során nagy valószínűséggel a Budapesten éppen hajlék nélküli emberek legalább felét, de inkább 2/3-át „elérjük”, vagyis számuk egy-egy időpontban télen kb. öt-hat ezerre lenne tehető? Látni fogjuk, hogy a válasz még további elemzéseket igényel.

7 Természetesen eddig is tudtuk, hogy az utcai szolgálatok által támogatott, közterületen élő hajlék nélkülieknek csak egy részét kérdezzük meg évente – ennek elsősorban kutatásszervezési, -finanszírozási okai vannak.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

2004-ben kérdezettek és kérdeztük-e az eddigi (1999-2003. évi) adatfelvételek során?				
	Eddig soha	Hol igen, hol nem	Egy ideje mindig	Együtt
együtt	55,6	23,3	21,2	100,0
Nem				
férfi	55,9	23,6	20,5	100,0
nő	59,7	18,1	22,2	100,0
Életkor				
kevesebb mint 19 éves	94,1		5,9	100,0
20-29 éves	71,6	11,9	16,4	100,0
30-39 éves	65,7	17,1	17,1	100,0
40-49 éves	58,4	25,6	16,1	100,0
50-59 éves	51,5	25,3	23,2	100,0
60-69 éves	43,1	28,3	28,6	100,0
több mint 70 éves	50,0	18,5	31,5	100,0
Iskolai végzettség				
8 általános alatt	58,7	19,2	22,1	100,0
8 általános	59,9	20,8	19,2	100,0
szakmunkás	51,3	24,8	23,9	100,0
érettségi	55,5	25,7	18,8	100,0
főiskola	59,8	17,4	22,8	100,0
egyetem	54,8	19,0	26,2	100,0
A hajléktalanná válás óta eltelt évek				
egy éven belül	85,0	6,1	8,9	100,0
több mint egy éve	68,6	5,8	25,6	100,0
több mint öt éve	51,9	24,7	23,4	100,0
több mint tíz éve	46,1	32,2	21,6	100,0
Munkavállalást korlátozó betegség				
igen	48,6	26,1	25,3	100,0
nem	62,1	20,1	17,8	100,0
Kivel él együtt?				
magányos	52,5	24,4	23,2	100,0
csoport (banda) tag	60,5	21,9	17,5	100,0

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

	2004-ben kérdezettek és kérdeztük-e az eddigi (1999-2003. évi) adatfelvételek során?			
	Eddig soha	Hol igen, hol nem	Egy ideje mindig	Együtt
családi (élettársi) kapcsolatban él valakivel	69,5	15,5	15,0	100,0
Jövedelem típusok				
munkabér	61,4	20,2	18,3	100,0
tb ellátás	42,4	28,6	29,0	100,0
segély	56,0	18,0	26,0	100,0
Mondták-e már Önre, hogy cigány?				
igen	57,5	23,9	18,6	100,0
nem	55,6	22,6	21,8	100,0
Hol aludt éjszaka?				
saját lakás	83,3		16,7	100,0
más lakhatás (szíves-ségi, al-, ágybérlet, munkásszálló)	77,4	14,5	8,1	100,0
átmeneti szálló	44,7	26,2	29,1	100,0
éjjeli menhely	54,6	25,3	20,1	100,0
közterület	74,6	14,8	10,6	100,0
egyéb	53,9	21,7	24,4	100,0
Hol aludt egy éve?				
saját lakás	82,3	6,9	10,8	100,0
más lakhatás (szíves-ségi, lakás-, ágybérlet, munkásszálló)	74,5	15,0	10,5	100,0
átmeneti szálló	37,1	29,2	33,7	100,0
éjjeli menhely	45,9	30,3	23,8	100,0
közterület	71,6	16,7	11,7	100,0
egyéb	50,8	21,9	27,3	100,0
együtt	55,6	23,3	21,2	100,0
fő	1381	579	526	2486

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

3. A 2004-ben megkérdezettek útja

Korábbi adatfelvételeink elemzése során arra a következtetésre jutottunk, hogy a „marginális szélén”, a mélyszegénység, a bizonytalan lakhatási körülmények világán belül igen intenzív ki-bemozgás, fluktuáció észlelhető az önálló lakhatást nélkülöző (intézményes lakhatásra szoruló) és a valamifajta önálló, de bizonytalan lakhatási állapot között. E következtetésünket – többek között – arra alapoztuk, hogy az egyes hajléktalanellátó intézményekben évről-évre február 3-án megkérdezettek körében döntő arányban újabb és újabb személyeket találtunk, akik korábbi felvételeinkben nem szerepeltek, miközben az ily módon személyükben állandóan cserélődő „sokaság” egészének társadalmi-demográfiai összetétele alig változik. A ki-bemozgásokra vonatkozó következtetésünket erősítette az egyes ellátó intézmények forgalmi (ki-beköltözési) adatainak vizsgálata is, valamint az intézményes ellátásba való bekerülés előtti lakhatási módokra vonatkozó információk korábbi feldolgozásai.

E ki-bemozgási folyamaton belül azonban a hajléktalan helyzetbe vagy az ellátó rendszerbe való „visszakerülés” mozzanatáról eddig tényleges empirikus, statisztikai információkkal nem rendelkezünk, legfeljebb feltételezésekkel élhettünk. Ennek megvizsgálásához most a következő módszert választottuk: megnéztük, hogy a 2004. február 3-án megkérdezettek közül hányan vannak olyanok, akiket 2003-ban is megkérdeztünk, s hányan olyanok, akik akkor nem voltak a megkérdezettek között. Majd a 2004-ben is és 2003-ban is megkérdezettek körében megnéztük, hogy kiket kérdeztünk már meg 2002-ben is, s kiket nem, illetve a 2004-ben megkérdezettek, de 2003-ban nem kérdezettek körében vannak-e, s hányan olyanok, akiket 2002-ben már kérdeztünk..., és így tovább, egészen az első, 1999. évi felvételig. (Az eredményeket a következő ábrán foglaltuk össze.)

- A 2004. február 3-án megkérdezett 2724 ember között összesen 59 olyan személy található, aki az eddigi hat adatfelvétel mindegyikében szerepelt (2%)!⁸ 2000. február 3-a óta 104 ember (4%) folyamatosan minden felvételkor megtalálható volt (a 2001 óta „bent lévők” aránya 7%, 2002 óta 12%, 2003 óta 26%).
- A 2004. február 3-án megkérdezett 2724 ember között összesen 431 olyan személy található (16%), aki egy ideig nem szerepelt a megkérdezettek között, majd valamelyik felvétel óta (ideértve az előző, 2003. évi felvételt is) folyamatosan a megkérdezettek – a budapesti hajléktalan helyzetben lévők – között találjuk.
- A 2004. február 3-án megkérdezett 2724 ember között összesen 1575 olyan személy található, aki 1999 óta még soha nem szerepelt a megkérdezettek között, most először találkoztunk vele (58%).

⁸ Az itt szereplő esetszámok mindig azokat tartalmazzák, akikre vonatkozóan ez az információ megbízhatóan rögzítésre került. A rendelkezésünkre álló adatok a fő tendenciák megbízható nyomon követésére alkalmasak, miközben kisebb számszerű torzításokkal bizonyosan kalkulálhatunk a résztvevő ellátó intézmények körének, férőhelyeinek változásai, az utcán megkérdezettek számának változásai miatt.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

- A többiek – a 2004. február 3-án megkérdezettek 24%-a – mindannyian „ki-bemozogtak” az elmúlt évek alatt: egyszer már feltűntek a hajléktalanellátó intézmények látókörében, majd onnan kikerültek, s most ismét az intézményes ellátás igénybe vevői között találjuk őket. A ki-bemozgók 20%-a csak egy-egy évre került ki az ellátásból, 33%-uk viszont legalább három évet töltött az ellátáson kívül.

Vagyis a jelenleg az intézményes hajléktalan ellátást igénybe vevők közül minden negyedik ember igénybe vett már ilyen ellátást az elmúlt öt évben Budapesten, onnan hosszabb-rövidebb időre kikerült, majd visszatért. Közel minden ötödik ember néhány év óta folyamatosan igénybe veszi ezt az ellátást, s minden második ember még soha korábban nem jelentkezett az intézményes ellátást igénybe vevők között.

A másik oldalról nézve ez azt is jelenti, hogy az 1999-ben megkérdezett 2500 ember közül 2200 fő (88%) nincs ott 2004. február 3-án az intézményes ellátást igénybe vevők között, a 2000-ben megkérdezettek körében ez az arány 89% (2001: 84%, 2002: 76%, 2003: 73%). Egy részük egy ideig igénybe vette az ellátást, majd innen végleg kikerülve folytatja útját a bizonytalan lakhatás világában (vagy egy tartós bentlakásos intézményben), egy részükkel azonban még találkozhatunk a következő években ismét a hajléktalan ellátás igénybe vevőjeként.

*Daumier: Mosónő
Louvre, Paris*

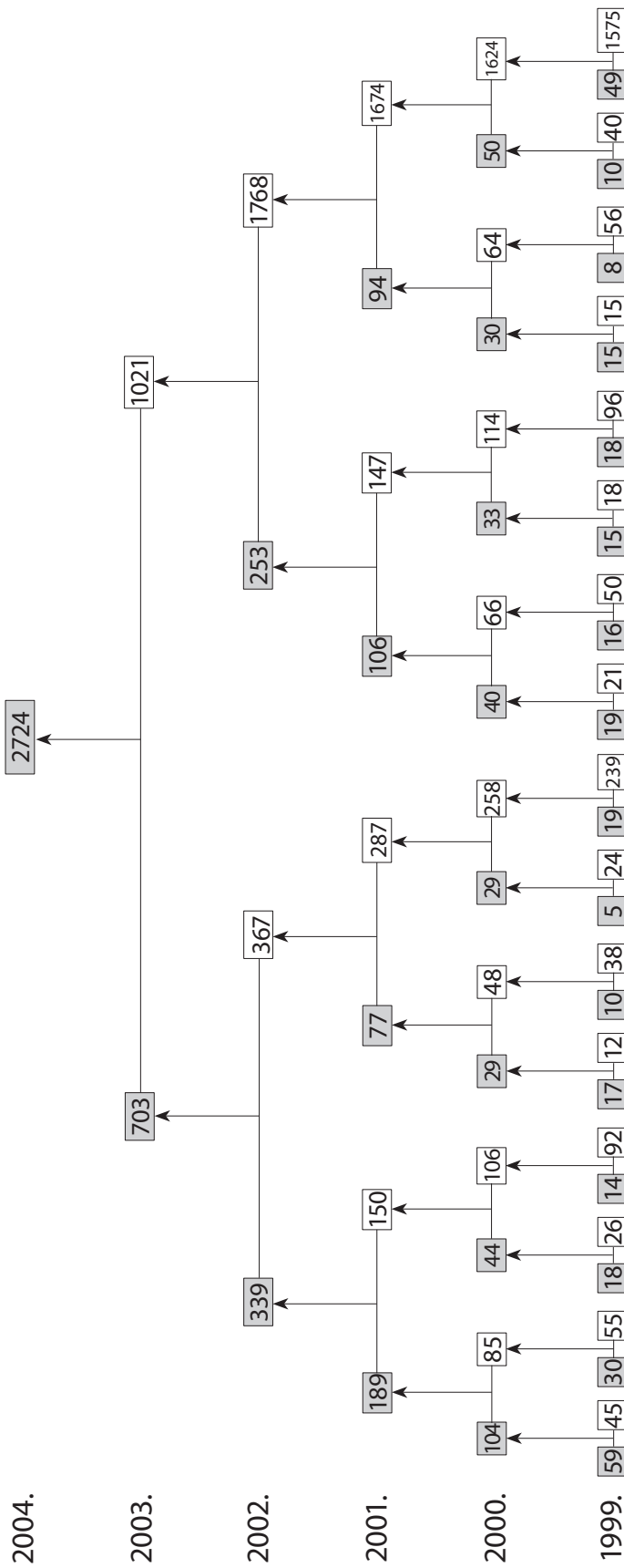
**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

A 2004. évben megkérdezettek útja az 1999 – 2004. évi felvételek alapján

Nem szerepel az adott évi felvételben

Szerepel az adott évi felvételben

Akik nincsenek benne a 2004. évi felvételben (kerekítve)

az 1999. évben felvett 2500 főből **2200**

az 2000. évben felvett 2700 főből **2400**

az 2001. évben felvett 2500 főből **2100**

az 2002. évben felvett 2500 főből **1900**

az 2003. évben felvett 2600 főből **1900**

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

II. A hajléktalan lét szerveződésének néhány sajátossága

1. Speciális csoportok a margón: az utcán élők és a bizonytalan lakásban megalvók

Az adatfelvétel 2004-ben is leginkább a hajléktalan szállásokon élőket érte el (1739 fő), azonban egyre inkább törekszünk arra, hogy az utcán, közterületeken alvókat is elérjük, megkérdezzük (521 fő), s minden évben szerepelnek olyanok is a megkérdezettek között (pl. az utcai ételosztások igénybe vevői körében), akik előző éjszakájukat valamilyen bizonytalan lakhatási formában, lakásban töltötték (122 fő). Óhatatlanul fölmerül a kérdés, vajon mennyiben mások, vagy mennyiben hasonlóak e két csoport jellemzői az „átlaghoz”, illetve a szállásokon lakó hajléktalanokhoz képest?

Az utcán élők csoportján belül a nők-férfiak aránya átlagos, több a fiatal, kevesebb az idős közöttük, sokkal alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek (minden második közterületen alvónak legfeljebb 8 általánosa van). Az okok, melyeket hajléktalanná válásuk előidézőjeként megemlítenek, nem különböznek a többiekétől, közel minden második közülük is családi-személyi okokat említ. Több mint 2/3-uk nem budapesti születésű, s a többieknél kevesebbnek van budapesti lakcíme. Körükben a legmagasabb a romák aránya (26%). Az átlagosnál sokkal többen élnek csoportban-bandában, s kétszer annyian élnek közülük élettránsi kapcsolatban (28%!), mint a többi hajléktalanok. Minden harmadik utcán élő azt mondja, hogy ő már több mint tíz éve hajléktalan, általában is már több éve hajléktalanok, bár 1/5-ük az elmúlt év során is valamikor lakott/aludt valamilyen lakásban. Annak ellenére, hogy régóta hajléktalanok, nagyon sokakat közülük nem értünk el az eddigi felvételek során (75%). Jövedelmük sokkal nagyobb arányban folyik be munkabérből, mint a szállásokon lakók esetében, az utóbbiakhoz képest lényegesen kevesebb körükben a munkavállalási képességet korlátozó betegségben szenvedő.

Az előző éjszaka valamilyen nem-saját lakásban alvók 2/3-a alkalmi ismerősnél húzta meg magát, a többiek albérlők, vagy családtagként aludtak lakásban. Ebben a lakásban alvó, de a hajléktalan ellátás valamilyen formáját igénybevevő csoportban a nők-férfiak aránya – a többi kérdezethez viszonyítva – átlagos, kicsit több körükben a fiatal, fiatal-középkorú. Az átlagosnál jóval magasabb az állandó bejelentett lakcímmel rendelkezők aránya (71%), és a budapesti születésűek aránya (57%). Ők a legiskolázottabbak, 1/3-uk legalább érettségivel rendelkezik. A többiekhez képest ugyan kevesebben betegek, de így is igen magas a munkavállalását korlátozó betegségben szenvedők aránya (32%). Hasonlóan magas (32%) a csak tb-ellátásból élők aránya, magasabb, mint az utcán élők vagy az éjjeli menhelyeken alvók körében. Szintén igen magas (58%) körükben a magányosan élők aránya, bár a kérdezettek átlagát ez nem éri el. Körükben a legalacsonyabb a romák aránya. Igen figyelemre méltó módon gyakrabban számolnak be arról, hogy már mondták rájuk, hogy munkakerülők, csövesek, hajléktalanok, mint a hajléktalan szállásokon

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

válaszolók. Körükben a legmagasabb (77%) azoknak az aránya, akiket eddig még egyik korábbi felvétel során sem kérdeztünk, bár a nagy többség közülük (84%) arról számol be, hogy már több mint egy éve hajléktalan (egészében az átlagosnál valamivel kevesebb ideje hajléktalanok). Az okok itt is elsősorban személyi, családi okok, de az átlagosnál gyakrabban említik a lakásmaffiát, és azt, hogy korábbi lakásuk lakhatatlanná vált.

Mindebből (s a még később tárgyalt információkból) talán azt a következtetést, feltételezést lehet levonni, hogy a margó szélén és annak holdudvarában élők körében

- egyrészt vannak egymástól jól megkülönböztethető – részben egymástól el is különülő – csoportok, mint a tartós ideje utcán élők vagy a bizonytalan lakhatási viszonyok között élők, illetve az évek óta átmeneti szállókon lakók, egymástól eltérő életformával, háttérrel és perspektívákkal,
- másrészt viszont a margón élők egy része a margó szélén élőkkel azonos életformacsoportba tartozik, ugyanolyan háttérrel és perspektívákkal rendelkezik, s ennek az életformának ugyanúgy része a hajléktalan ellátás ideiglenes szállást biztosító és egyéb intézményes segítségnyújtási formáinak az alkalmi igénybevétele, mint az albérletek, bizonytalan lakhatási formák, esetenként a közterületen alvás.

Rembrandt: Baromi hideg van (1634)

Rembrandt: Nem (1634)
Museum Het Rembrandthuis,
Amsterdam

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

	Hol aludt tegnap?				
	Szívességi lakás, al-, ágybérlet, munkásszálló	Átmeneti szálló	Éjjeli menhely	Közterület	Együtt
Tartózkodási helye a kérdés napján					
közterület – fűtetlen				61,7	11,7
nem-lakás – fűtött				38,3	7,3
alkalmi ismerős	63,7				2,8
éjszakai szálló			100,0		34,8
átmeneti szálló		100,0			29,1
egészségügyi/szociális intézmény					10,7
családtagként rokon	14,5				,6
al-, ágybérlet	16,9				,8
munkahelyi szállás	4,8				,2
Nem					
férfi	80,6	78,8	85,8	82,3	82,4
nő	19,4	21,2	14,2	17,7	17,6
Életkor					
kevesebb mint 19 éves	4,1	,6	,4	,4	,6
20-29 éves	8,1	6,5	9,3	8,0	7,3
30-39 éves	22,0	16,7	22,1	23,2	19,5
40-49 éves	25,2	26,9	30,8	36,7	29,0
50-59 éves	31,7	36,2	29,1	24,6	31,9
60-69 éves	7,3	10,3	7,3	5,7	9,8
több mint 70 éves	1,6	2,7	,9	1,4	1,9
Iskolai végzettség					
8 általános alatt	3,2	2,5	3,6	5,3	3,7
8 általános	35,5	38,7	35,4	52,1	40,4
szakmunkás	25,0	28,7	35,1	22,4	29,9
érettségi	28,2	22,1	19,7	15,2	19,4
főiskola	1,6	4,2	3,2	3,2	3,3
egyetem	4,0	2,5	,8	,4	1,5

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

	Hol aludt tegnap?				Együtt
	Szívességi lakás, al-, ágybérlet, munkásszálló	Átmeneti szálló	Éjjeli menhely	Közterület	
Születési helye					
Budapest	57,3	45,5	41,1	41,3	43,5
Állandó bejelentett lakcíme					
nincs címe	29,3	47,8	39,3	43,3	42,0
Budapest	40,7	30,6	28,5	25,4	30,7
város	18,7	12,1	19,9	20,9	16,9
község	11,4	9,6	12,2	10,4	10,5
A hajléktalanná válás óta eltelt évek					
egy éven belül	16,4	12,3	11,1	10,7	11,4
több mint egy éve	8,2	9,2	8,9	5,3	8,1
több mint öt éve	14,8	8,9	8,4	7,8	8,5
több mint tíz éve	18,9	19,4	21,3	30,1	23,8
A lakásban lakás óta eltelt évek					
egy éven belül	42,7	16,2	21,8	21,7	20,5
több mint egy éve	12,0	12,6	10,4	8,2	10,4
több mint öt éve	7,7	9,0	7,6	6,4	7,3
több mint tíz éve	6,8	15,5	15,0	17,9	16,9
Kérdeztük-e az eddigi (1999 – 2003. évi) adatfelvételek során?					
eddig soha	77,4	44,7	54,6	74,6	56,6
hol igen - hol nem	14,5	26,2	25,3	14,8	22,6
egy ideje mindig	8,1	29,1	20,1	10,6	20,9
A hajléktalanná válása okai					
személyi ok	49,6	42,7	52,1	48,8	47,2
gazdasági ok	26,4	28,1	28,8	25,1	28,7
intézményi kikerülés ok	10,7	10,1	9,4	10,5	9,7

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

	Hol aludt tegnap?				
	Szívésségi lakás, al-, ágybérlet, munkásszálló	Átmeneti szálló	Éjjeli menhely	Közterület	Együtt
Hajléktalanná válásának oka (első említés)					
családi problémák	43,0	36,0	40,9	42,3	38,7
válás	11,6	12,8	16,2	13,7	14,5
nem tudta fizetni az albérletet	4,1	7,3	4,3	4,6	5,3
kilakoltatták		3,2	5,0	4,2	4,1
lakását eladta	3,3	4,5	5,1	2,7	4,3
lakása, háza lakhatatlanná vált	2,5	1,1	1,2	,6	1,2
börtönből szabadult	1,7	,9	1,6	5,7	2,1
kórházból, szociális otthonból jött el	9,1	7,7	5,2	7,0	7,0
állami gondozásból került ki	5,0	8,0	4,8	3,8	5,2
munkahelyi lakhatása megszűnt	3,3	7,2	3,7	3,2	4,9
lakásmaffia	10,7	7,0	7,3	6,5	7,6
egyéb	5,8	4,2	4,8	5,7	5,0
Munkavállalását korlátozó betegség					
van	31,9	59,0	37,9	40,1	48,4
nincs	68,1	41,0	62,1	59,9	51,6
Kivel él együtt?					
magányos	57,8	84,6	75,3	50,5	72,8
csoport (banda)tag	13,8	7,9	15,0	22,0	13,6
családi (élettársi) kapcsolatban él valakivel	27,6	7,2	9,1	27,5	13,2
Jövedelem típusok					
munkabér	62,7	55,4	67,4	70,0	58,5
tb-ellátás	32,4	38,5	21,9	19,7	32,5
segély	4,9	6,1	10,7	10,3	9,0

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

	Hol aludt tegnap?				
	Szívésségi lakás, al-, ágybérlet, munkásszálló	Átmeneti szálló	Éjjeli menhely	Közterület	Együtt
	Mondták-e már Önre, hogy cigány?				
igen	14,6	14,8	20,0	26,1	18,9
	Mondták-e már Önre, hogy csöves?				
igen	44,3	33,3	42,9	65,2	45,7
	Mondták-e már Önre, hogy hajléktalan?				
igen	55,3	44,0	45,9	69,0	52,5
	Mondták-e már Önre, hogy munkakerülő?				
igen	27,0	14,0	20,8	34,0	22,2
együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
fő	122	791	948	521	2727

2. Nyolc óra munka, nyolc óra pihenés, nyolc óra szórakozás

2004-ben megkérdeztük a budapesti hajlék nélküli embereket, hogy „*Mennyi időt (hány órát) töltött tegnap...*” alvással, szórakozással, munkával, sorban állással stb. 2004. február 3-a „tegnapja” hétfőre esett, a válaszok tehát egy átlagos téli hétköznap napi időmérélegének általános felvázolására alkalmasak. Az időmérleg vizsgálatok sajátos módszertani problémáit itt nem részleteznénk⁹, de azt azért megemlítjük, hogy a megkérdezettek sokkal pontosabban be tudtak számolni előző napjukról, mit ahogy azt előzetesen feltételeztük: együttvéve egy óra híján részletesen el tudtak számolni előző napi tevékenységeikkel¹⁰.

⁹ Lásd erről: Szalai Sándor: *Idő a mérlegen*, Gondolat, Budapest, 1983.

¹⁰ Az adatok értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy mindig az érintett „teljes sokaság, teljes napi időmérélegéről” szólunk, vagyis az átlagokban azokkal is számolunk, akik egyáltalán nem végezték az adott tevékenységet (az ő nulla-óráik ilyenkor csökkentik az átlagos időt).

Tevékenység	Nem végzett ilyen tevékenységet tegnap (%)
ügyintézés	73
munka	54
szórakozás	55
sorban állás	53
TV-nézés	43
egyéb	42,5
közlekedés	16
tisztálkodás, evés-ivás	2,5

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

A megkérdezettek egy nap átlagosan pontosan 8 órát töltenek alvással. Napi 5,3 órát töltenek szórakozással, TV-nézéssel, tisztálkodással, evéssel-ivással. Munkával átlagosan csak 3,4 órájuk telik el, s ezt bizony meghaladja a közlekedésre, ügyintézésre, sorban állásra fordítandó napi idő, ami 3,9 óra.

A hajlék nélküli férfiak és nők időmérlege annyiban tér el egymástól, hogy a nők kicsit többet alszanak, több időt töltenek tisztálkodással, evéssel-ivással, viszont sokkal kevesebb időt köt le a napjukból az aktív munkavégzés.

A munkavállalást korlátozó betegséggel rendelkező hajlék nélküli emberek napjából átlagosan alig 2 órát köt le a munkavégzés, ők a többieknél több időt töltenek alvással, és majdnem napi hat órájuk telik el szórakozással, TV-nézéssel, tisztálkodással, evéssel-ivással.

Hasonló tevékenységszerkezetet találunk a 8 általánossal nem rendelkezők körében, s azt is megállapíthatjuk, hogy általában minél magasabb iskolai végzettségű csoportot tekintünk, annál több átlagos időt köt le a napi munka, kevesebbet az alvás, a TV-nézés, viszont többet a TV-nézésen kívüli szórakozás.

Az egy-két éve hajléktalanok csoportjának napi időmérlegéből még átlagosan négy, négy és fél órát köt le a napi munka, a kilenc-tíz éve hajléktalanokéból már csak két és fél, három órát. A napi több mint két óra közlekedés, majdnem egy óra ügyintézés, s éppen egy óra sorban állás minden csoport közös jellemzője.

Láttuk, hogy bizonyos tevékenységek nagyon sok megkérdezett előző napi tevékenységei között egyáltalán nem fordultak elő (54%-uk nem dolgozott, 55%-uk nem szórakozott, 53%-uk nem állt sorban stb.). Ezért érdemes röviden azt is megvizsgálnunk, hogy átlagosan mennyi időt töltöttek az egyes tevékenységekkel azok, akiknél ténylegesen előfordult az adott aktivitási forma.

A munkát végző hajléktalan férfiak napi 7,5 órát dolgoznak, a nők 7 órát. Minél idősebbek, annál kevesebb a munkában töltött idő, de még a 60 év feletti munkát végző hajléktalan emberek is átlagosan több mint 6 órát dolgoznak naponta. Az iskolai végzettséggel párhuzamosan nő, a hajléktalanná válás óta eltelt évekkel párhuzamosan pedig csökken a napi munkában töltött idő. A munkát végző, családi/élettársi kapcsolatban élők majdnem napi nyolc órát dolgoznak, a magányosok már csak 7,5 órát, a bandában élők kevesebb, mint 7 órát dolgoznak naponta. Figyelemre méltó, hogy a munkavállalását korlátozó betegséggel rendelkező, de mégis dolgozó hajlék nélküliek is napi 7 órát dolgoznak átlagosan, s 5-6 órát azok is dolgoznak, akiknek egyébként a fő jövedelemforrásuk valamilyen tb-ellátás (nyugdíj, rokkant nyugdíj), vagy éppen segély. Átlagosan napi egy órával többet dolgoznak azok, akik úgy gondolják, hogy egy év múlva jobb helyzetben lesznek azoknál, akik helyzetük romlására számítanak. S ezt találjuk akkor is, ha a jövőbeli lakhatási elképzeléseket tekintjük.

Akiknek módjuk volt szórakozni, ezt napi átlag 3 óra hosszat tették, a TV-nézők szintén átlagosan 3 óra hosszat ültek a képernyő előtt. (A fiatalabbak, magasabb iskolai végzettségűek, egészségesebbek, munkabérből élők, nem olyan régóta hajléktalanok az átlagosnál kevesebb időt töltöttek így.)

Akiknek ügyintéznivalójuk volt, erre átlagosan majdnem két és fél órát kellett rászán-

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

ni a napból, akiknek valahol sorba kellett állniuk, ezt összesen kettő óra hosszat kellett tenniük. A megkérdezettek közül 1300 ember állt sorban előző nap valahol, valamiért. Közülük 500 fő megfordult népkonyhán, nappali melegedőben, vagy más hasonló hajléktalanellátó ponton, 600 fő ügyeket intézett, a többiek máshol álltak sorba.

„Új és kifejező életforma-határ rajzolódik ki a nélkülözők és a biztonságos egzisztenciák között: a meddő várakozás, a sorban állás. El tudja-e kerülni az ember, vagy nem? Talán nem is érdemes elmondani, hogy ezek a hosszú várakozások, ezek a sorok nem csak időt rablók, hanem megalázók is, rögtön beállítják és megerősítik a viszonyt a várakozó és a várt között: az alattvalói, a méltóságot gyilkoló hatalmi alakzatot – szinte függetlenül attól, hogy a „várt” aztán hogyan viselkedik, és hogyan dönt. De félek, hogy kevés „várt” személyben – hivatalnok, háziorvos, hajléktalanokat ellátó szociális munkás – ébrednek kínzó érzések amiatt, hogy mennyire méltatlan helyzetben vannak ügyfeleik „ott kinn” a folyosón, az előcsarnokban, az utcán. Elvégre ezeknek, a várakozóknak idejük aztán bőven van...”¹¹

Ha a megkérdezett hajlék nélküli emberek teljes körét tekintjük, akkor a nyolc óra munka helyett három és fél óra munkát találunk, a nyolc óra pihenés (alvás) megvan, a nyolc óra szórakozás helyett 1,4 óra szórakozás, 1,7 óra TV-nézés, 2,2 óra tisztálkodás-evés-ivás és 3,9 óra sorban állás-ügyintézés-közlekedés jut osztályrészül.

Vincent van Gogh: *A szegény(ek) és a pénz* (1882)
Van Gogh Museum, Amsterdam

¹¹ Solt Ottília: Szociálpolitika alulnézetből. Nyitó előadás a fővárosi szociálpolitika jövőjéről rendezett konferencián, Budapest, 1996. december 17.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Mennyi időt fordított tegnap az egyes tevékenységekre? (összes válaszadó)(óra)										
	Munka	Ügyn- tézés	Sorban állás	Közle- kedés	Tisztál- kodás, evés, ívás	TV nézés	Szóra- kozás	Egyéb	Alvás	Együtt
	Nem									
férfi	3,60	,64	,90	2,28	2,17	1,76	1,46	2,27	8,01	22,99
nő	2,47	,73	1,05	2,36	2,30	1,68	1,05	3,33	8,29	23,23
	Iskolai végzettség									
8 általános alatt	1,40	,33	1,00	2,36	2,17	2,13	1,07	2,95	8,65	22,09
8 általános	3,22	,57	,93	2,34	2,19	1,79	1,20	2,48	8,26	22,90
8 általános + tan- folyam	3,43	,82	1,00	1,98	1,85	1,46	1,36	2,71	7,90	22,51
szakmunkás	3,76	,73	,87	2,27	2,22	1,72	1,54	2,26	7,98	23,26
érettségi	3,37	,80	,92	2,27	2,18	1,72	1,56	2,61	7,80	23,15
érettségi + szakma	2,71	,21	,29	1,57	1,50	1,71	1,14	4,86	9,00	23,29
főiskola	4,57	,59	1,30	2,01	2,37	1,26	1,49	2,01	7,39	23,02
egyetem	3,83	,50	,58	2,17	2,26	1,35	1,96	3,08	7,48	23,29
	A hajléktalanná válás óta eltelt évek									
egy éven belül	4,00	,85	,98	2,37	2,17	1,47	1,24	2,39	7,88	23,24
több mint egy éve	4,37	,72	,91	2,39	2,01	1,91	1,30	2,10	7,26	22,98
több mint öt éve	3,64	,67	,85	2,31	2,09	1,69	1,45	2,21	8,31	23,18
több mint tíz éve	2,94	,62	,99	2,37	2,20	1,77	1,66	2,64	8,15	23,30

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Mennyi időt fordított tegnap az egyes tevékenységekre? (összes válaszadó)(óra)									
Munka	Ügyin- tézés	Sorban állás	Közle- kedés	Tisztál- kodás, evés, ivás	TV nézés	Szóra- kozás	Egyéb	Alvás	Együtt
Munkavállalást korlátozó betegség									
igen	2,20	,65	2,12	2,25	2,03	1,60	2,83	8,44	22,96
nem	4,46	,67	2,44	2,14	1,45	1,21	2,13	7,73	23,06
Mondták-e már Önre, hogy cigány?									
igen	3,48	,63	2,41	2,15	1,59	1,24	2,51	7,89	22,72
nem	3,35	,65	2,24	2,20	1,79	1,44	2,41	8,13	23,06
együtt	3,40	,65	2,29	2,19	1,74	1,39	2,46	8,06	23,03

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Mennyi időt fordított tegnap az egyes tevékenységekre (a tevékenységet végzők)? (óra)										
Munka	Ügyintézés	Sorban állás	Közlekedés	Tisztálkodás, evés, ivás	TV nézés	Szórákozás	Egyéb	Alvás	Együtt	
										Nem
férfi	7,46	2,44	2,04	2,71	2,23	3,04	3,14	4,17	8,08	22,99
nő	6,91	2,32	1,79	2,76	2,34	3,16	2,71	4,62	8,36	23,23
Életkor										
kevesebb mint 19 éves	7,68	1,79	2,44	3,59	2,29	2,59	3,22	2,14	8,21	25,09
20-29 éves	7,51	2,74	1,79	2,78	2,39	2,60	3,40	4,27	7,69	23,65
30-39 éves	7,54	2,57	1,97	2,80	2,26	2,76	2,99	3,76	7,68	22,91
40-49 éves	7,28	2,41	2,07	2,89	2,20	2,82	2,91	4,14	7,89	22,97
50-59 éves	7,44	2,41	1,92	2,57	2,22	3,26	3,13	4,38	8,45	23,10
60-69 éves	6,53	1,85	1,85	2,45	2,40	3,64	3,25	4,92	8,98	22,73
több mint 70 éves	6,38	1,85	2,09	2,03	2,14	3,99	2,96	5,35	8,81	22,35
Iskolai végzettség										
0		10,00	12,00	2,00	2,00	4,00	4,00	1,00		29,00
8 általános alatt	5,76	1,86	1,91	2,96	2,23	3,78	2,82	4,54	8,65	22,09
8 általános	7,17	2,17	1,95	2,77	2,25	3,05	2,84	4,31	8,35	22,90
8 általános + tanfolyam	7,20	2,30	2,00	2,31	1,89	2,46	3,17	4,75	7,90	22,51
szakmunkás	7,54	2,71	1,96	2,72	2,26	3,06	3,21	4,14	8,03	23,26
érettségi	7,49	2,62	1,98	2,64	2,23	3,09	3,24	4,43	7,87	23,15
érettségi + szakma	9,50	,75	1,00	1,83	1,50	2,40	4,00	4,86	9,00	23,29

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Mennyi időt fordított tegnap az egyes tevékenységekre (a tevékenységet végzők)? (óra)										
Munka	Ügyintézés	Sorban állás	Közlekedés	Tisztál-			Szórakozás	Egyéb	Alvás	Együtt
				kodás, evés, ivás	TV nézés					
főiskola	8,08	2,08	2,61	2,31	2,45	2,58	3,43	3,65	7,47	23,02
egyetem	7,32	1,91	1,88	2,46	2,32	2,83	3,59	4,05	7,48	23,29
Munkavállalást korlátozó betegség										
igen	6,92	2,24	2,02	2,71	2,32	3,42	3,22	4,45	8,52	22,96
nem	7,60	2,60	1,96	2,72	2,20	2,69	2,97	4,17	7,78	23,06
Jövedelem típusok										
munkabér	7,75	2,33	1,91	2,42	2,17	2,49	2,82	3,76	7,54	23,36
tb ellátás	5,87	2,34	1,97	2,62	2,40	3,68	3,35	4,77	9,08	22,86
segély	5,60	2,59	2,08	2,58	2,30	3,01	3,42	4,44	8,52	22,48
A hajléktalanná válás óta eltelt évek										
egy éven belül	8,28	2,59	1,92	2,74	2,23	2,53	2,95	4,08	7,96	23,24
több mint egy éve	7,73	2,53	1,81	2,69	2,06	3,00	2,86	3,95	7,46	22,98
több mint öt éve	7,13	2,37	1,68	2,70	2,15	3,02	3,21	3,98	8,31	23,18
több mint tíz éve	6,85	2,41	2,08	2,87	2,26	3,33	3,38	4,48	8,19	23,30
Hol fog lakni egy év múlva?										
nem tudja	6,82	2,20	1,98	2,70	2,22	3,09	2,95	3,30	7,89	21,05
közterület – fűtetlen	6,35	2,52	2,35	3,94	2,35	3,83	3,24	5,51	7,96	22,88
nem-lakás – fűtött	6,15	3,22	1,91	3,29	2,18	3,65	2,61	7,15	7,05	21,58
alkalmi ismerős	5,25	1,80	2,35	3,15	2,65	3,03	3,28	4,32	7,88	22,96
családtagként rokon	7,61	2,07	1,99	2,23	2,20	2,73	3,10	4,40	8,13	23,01

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Mennyi időt fordított tegnap az egyes tevékenységekre (a tevékenységet végzők)? (óra)										
Munka	Ügyintézés	Sorban állás	Közlekedés	Tisztálkodás,		TV nézés	Szórákozás	Egyéb	Alvás	Együtt
				kodás, evés, ivás	ézés					
al/ágybérlet	7,85	2,97	1,90	2,81	2,20	2,97	2,82	3,95	7,64	23,46
saját főbérlet	8,09	2,64	1,85	2,51	2,32	2,89	2,99	4,21	7,77	23,20
saját tulajdon	8,75	2,60	1,92	2,66	2,04	2,83	3,09	4,06	7,66	23,47
éjszakai szálló	6,73	2,07	2,13	2,76	2,24	2,67	2,94	3,99	8,17	23,06
átmeneti szálló	7,68	2,22	1,78	2,36	2,36	2,99	3,08	4,34	8,01	23,27
egészségügyi szociális intézmény	6,17	1,99	1,61	2,04	2,36	3,62	3,32	4,10	10,09	23,39
egyéb	7,63	2,72	2,33	2,88	2,09	3,03	3,46	4,64	7,93	23,37
Milyen helyzetben lesz egy év múlva?										
rosszabb	6,81	2,39	2,18	3,02	2,28	3,22	3,36	4,46	8,04	22,55
jobb	7,71	2,54	1,94	2,66	2,20	2,94	3,02	4,21	8,02	23,21
nem tudja	6,99	2,17	1,84	2,61	2,29	3,15	3,06	4,19	8,32	22,88
Kivel él együtt?										
magányos	7,47	2,39	2,02	2,68	2,19	3,09	3,06	4,20	8,25	23,10
csoport (banda)tag	6,72	2,40	1,89	2,70	2,44	3,06	3,36	4,48	7,82	22,58
családi (élettársi) kapcsolatban él	7,87	2,66	1,92	3,11	2,33	2,98	2,95	5,01	7,85	23,32
együtt	7,42	2,42	1,99	2,74	2,25	3,07	3,09	4,34	8,14	23,05

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

3. Egy nap tükre

A hajlékkal rendelkezők többségében talán él egy olyan kép, hogy „a hajléktalanok” mindig az utcán vannak, az aluljárókban vagy padokon alszanak, nem csinálnak semmit. Közben a segítő szervezetekben dolgozók egy részében is talán él egy olyan kép, hogy „a hajléktalanok” mindig csak az ágyukon „punnyadnak” a szállókon, ahol ezt megtehetik, vagy amikor az éjjeli menhelyekről el kell menni, akkor átmennek a nappali melegedőkbe, és ott ücsörögnek naphosszat. Mindez aztán azzal is szorosan összefügg, hogy valójában mennyire „láthatóak”, vagy mennyire „láthatatlanok” a hajlék nélküli emberek egy nagyvárosban. Mennyire szerveződik idejük, életük, mindennapi létük az ún. ellátó intézmények köré, mennyire „szippant” be egyeseket egy-egy segítő intézmény a hétköznapi tevékenységek során, egyáltalán mennyire (milyen messzire és hova) mernek elmozdulni, mozogni a városban ezek az emberek. Nos, ezek miatt aztán – amellett, hogy ki mennyi időt töltött ezzel vagy azzal a tevékenységgel – arra is kíváncsiak voltunk, hogy hol is telik valójában ez az idő? Ezért megkérdeztük azt is: *„Hol volt és mit csinált tegnap 10 órakor és 14 órakor?”*

Délelőtt 10 órakor a megkérdezettek jelentős része (43%) valamilyen intézményben tartózkodott (ez lehetett hajléktalanellátó intézmény, a saját szállójuk, de lehetett más közintézmény, orvosi rendelő stb. is). A többiek – szinte egyenlő arányban – vagy az utcán tartózkodtak, közlekedtek, tevékenykedtek (22%), vagy a munkahelyükön dolgoztak (19,4%). Délután kettő órakor lényegében ugyanilyen arányban tartózkodtak ezeken a helyeken (2/5 intézményben, 1/5 utcán, 1/5 munkahelyen, 1/5 egyéb helyen). Közben volt némi ki-bemozgás: a délelőtt utcán tartózkodók 1/5-e délután bement valamilyen intézménybe, miközben a délelőtt még intézményben lévők 1/5-e kiment onnan az utcára, egyéb helyre. Igen elgondolkodtató, hogy az összes megkérdezett 1/3-át (közel 900 embert) délelőtt és délután is valamilyen intézményben találjuk, a megkérdezettek 17%-a napközben egyfolytában munkahelyén van (440 ember), 400 ember (a megkérdezettek 15%-a) tartózkodik délelőtt és délután is az utcán.

Az is megállapítható, hogy a nők körében kicsit gyakoribb, hogy délelőtt-délután is valamilyen intézményben tartózkodnak (38%), mint a férfiaknál (32%), viszont sokkal ritkább, hogy egész nap a munkahelyükön lennének (nők: 8%, férfiak. 19%)¹².

Mindkét megjelölt időpontban a legnagyobb arányban (30%) a 20-29 éves férfiak tartózkodnak munkahelyükön, utcán a legnagyobb arányban mindkét időpontban a 31-39 éves férfiak vannak (19%), míg a mindkét időpontban valamilyen intézményben tartózkodók aránya a 70 évesnél idősebb férfiak körében messze a legmagasabb (61%).

Azonban minden itt elemzett információ értékelésénél szem előtt kell tartani, hogy ezek

12 Csak megjegyezzük, hogy az általunk megkérdezett hajlék nélküli roma nők 19%-a tartózkodott délelőtt és délután is utcán, míg a nem-roma nőknek csak 14%-a, s az utcán találjuk a roma férfiak 23%-át is, ugyanakkor a nem-roma férfiaknak csak 14%-át. A roma nőknek csupán 26%-a (a férfiak 30%-a) tartózkodik mindkét időpontban valamilyen intézményben, miközben a nem-roma nőknek 42%-a (a férfiak 33%-a) itt van. E megfigyelés még további vizsgálódást, értelmezést igényel.

Mindennapi hajléktalanság

a megkérdezettek teljes körére vonatkoznak, a különböző alcsoportok jellemzői jelentősen eltérhetnek egymástól. A „mi lakóink”, a „mi ügyfeleink” mások – mondhatják az egyes intézmények dolgozói, s sokszor igazuk lehet. Az egyes intézmények használói még abban is jelentősen különböznek egymástól, hogy hol töltötték a kérdés előtti délutánt. Van olyan átmeneti szálló, ahol a lakók 71%-a az intézményben tartózkodott napközben, de van olyan is, ahol csupán a lakók 13%-a volt „otthon”. (A speciális, rehabilitációs szállókon az intézményben tartózkodók aránya 68-98% között mozog.) Az egyik szálló lakóinak 12%-a, a másik lakóinak 58%-a van a munkahelyén ebben az időben.

Más példát nézve, van olyan éjjeli menhely, ahol a lakók 52%-a az utcán tartózkodik napközben, de van olyan is, ahol csupán a 6%-uk, mert a többiek dolgoznak vagy valamilyen ellátó intézményben tartózkodnak ekkor. Még az utcai szolgálatok között is nagy a különbség abban, hogy mennyire a nap közben is utcán tartózkodókkal, vagy inkább a nap közben dolgozókkal, illetve intézményeket igénybe vevőkkel tartják a kapcsolatot.

Ez a sokféle jelentős különbség elsősorban abból a szelekciós mechanizmusból adódhat, ahogy az intézmények kiválogatják ügyfeleiket, specializálódnak bizonyos célcsoportokra, de adódhat a napi rezsimből is, mikor lehet – nem lehet benntartózkodni az intézményben, vagy adódhat abból is, hogy együttműködik-e egy éjjeli és egy nappali intézmény stb. Az igazi kérdés az, hogy vajon ezek az ellátás-szervezési tényezők szervezik-e így vagy úgy a hajlék nélküli emberek mindennapi életmódját, mozgásait, vagy „fordítva”, a különböző ellátás-szervezési megoldások éppen a differenciált életmóddal rendelkező hajléktalan alcsoportok igényeit próbálják-e megfelelő módon kiszolgálni. Azt feltételezzük, hogy egy részletesebb vizsgálat esetén erre is és arra is találnánk példát.

*George Hendrik Breitner: Ingenkonyha (1882)
Collection Stedelijk Museum Amsterdam*

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

	Hol volt tegnap koradélután?					
	Utca	Munka- hely	Intéz- mény	Lakás	Együtt	Együtt (fő)
BMSZKI Dózsa átmeneti férfi	5,6	32,2	52,2		100	90
BMSZKI Dózsa átmeneti női	9,7	12,3	70,8	1,3	100	154
BMSZKI Alföldi átmeneti	12,0	16,7	63,3	3,3	100	150
BMSZKI Külső Mester átmeneti	6,9	57,8	29,3	,9	100	116
BMSZKI Bánya idős átmeneti	14,3	1,6	74,6		100	63
BMSZKI Váltóház átmeneti	4,9	24,6	52,5	1,6	100	61
BMSZKI Táblás átmeneti	15,4	29,2	41,5	3,1	100	65
BMSZKI Dózsa női fapad	20,0	15,0	55,0	5,0	100	20
BMSZKI Könyves fapad	33,3	16,7	37,9		100	66
BMSZKI Előd fapad	20,1	30,2	30,2	2,4	100	169
BMSZKI Előd védett fapad	14,3	17,1	42,9	5,7	100	35
BMSZKI utca	59,5	5,4	8,1	2,7	100	37
MV Ady átmeneti	2,5	55,0	37,5		100	40
Rés Pesti átmeneti			98,1	1,9	100	54
MMSZ Miklós átmeneti	17,0	57,4	12,8	2,1	100	47
Üdvhadsereg Dobozi átmeneti	13,6	22,7	57,6	4,5	100	66
MMSZ Borszéki rehabilitációs átmeneti	4,5	18,2	68,2		100	22
Menhely Vajda 3. fapad	11,4	5,7	74,3	2,9	100	70
Isola fapad	51,9	24,1	12,7	3,8	100	79
MMSZ Vonat	35,9	20,7	27,2	7,6	100	92

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

	Hol volt tegnap koradélután?					
	Utca	Munka-hely	Intéz-mény	Lakás	Együtt	Együtt (fő)
Tiszta Forrás fapad		56,3	34,4		100	32
Rés Podmaniczky fapad	14,3	12,2	24,5	6,1	100	49
MV Ady fapad	5,7	21,8	48,3	4,6	100	87
Fűtött utca	39,1	4,7	39,1	3,1	100	64
MMSZ utca	43,3	7,4	20,2	1,5	100	203
MV Ady utca	30,5	9,9	35,1	8,6	100	151
Tiszta Forrás utca	20,0	36,0	22,0	10,0	100	50
Menhely Práter utca	71,4	2,4	7,1	7,1	100	42
Menhely Práter utca	100,0				100	15
Együtt	23,0	18,8	41,5	3,1	100	2673

A „*hol tartózkodott az adott időpontban*” kérdés azonban nem csak arra irányult, hogy milyen helyen (utcán, intézményben stb.) volt a kérdezett, hanem arra is, hogy Budapest mely pontján. Ezen belül tartalmilag két kérdésre voltunk különösen kíváncsiak: egyrészt arra, hogy Budapest mely kerületeiben, illetve frekventált pontjain fordul meg különösen sok hajlék nélküli ember, másrészt arra, hogy az éjszakáikat akár az utcán, akár az intézményekben töltők napközbeni „mozgási rádiusza” mekkora, milyen messze mozdulnak el tartózkodási (lakó-) helyüktől.

A koradélután, 14 órakor éppen valamilyen intézményben lévőek 29%-a a VIII. kerületben, 24%-a a XIII. kerületben, 13%-a a X. kerületben tartózkodik. Vagyis ebben a három kerületben többen tartózkodnak (közel hétszázan) egyszerre valamilyen intézményben, mint a főváros többi húsz kerületében együttevve. Ez lényegében mintázza a nagy létszámú hajléktalanellátó intézmények fővároson belüli elhelyezkedését. Az ugyanebben az időpontban utcán tartózkodó 500 ember 20%-a a VIII. kerületben, 11%-a a XIII. kerületben, több mint 5-5%-a az V., VI., IX., X., XI., XIV. kerületekben volt éppen. Ez tehát már sokkal kevésbé függ a nagy intézmények elhelyezkedésétől, sokkal inkább függ a nagyvárosi frekventált csomópontok elhelyezkedésétől. Ellátási szempontból sem mellékes, hogy melyek azok a kerületek, ahol több mint 30 hajlék nélküli ember tartózkodik nap közben vagy éjszaka.

Az előző éjszaka közterületen alvó közel négyszáz ember 51%-a (191 fő) a megelőző délután 14 órakor is az utcán, közterületen tartózkodott, közelebbről: Blaha Lujza téren (29 fő), Nyugati téren (28), Kelenföldi pályaudvaron (11), Kálvin téren (6), Keleti pályaudvaron (5), Moszkva téren (5), Déli pályaudvaron (4), Városmajorban (4), Andrásy úton (3), Király utcában (3), Ferenciek terén (3), Fővám téren (3), Lehel téren (3), Örs vezér téren (3), a többi helyen egy-két fő volt. Ezzel egy időben az éjszaka közterületen

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

alvók közül minden ötödik ember éppen valamelyik hajléktalanellátó intézmény – Baross iroda, Dankó, Kürt, Miklós utca, Tömő utca stb. – szolgáltatásait vette igénybe.

Az előző éjszakát éjjeli menedékhelyen töltő közel nyolcszáz ember közül minden negyedik töltötte idejét az utcán délután, közelebből: Blaha Lujza téren (21 fő), Dózsa György úton (3), Ferenciek terén (5), Keleti pályaudvaron (7), Kálvin téren (4), Lehel téren (4), Moszkva téren (11), Nagyvárad téren (5), Nyugati pályaudvaron (31), Városligetben (5). Az éjjeli menedékhelyekre este betérők közül minden negyedik a munkahelyén volt délután, s minden harmadik valamelyik hajléktalanellátó intézményben – Ady u., Baross, Bihari, Damjanich, Dankó, Fehér köz, Gyáli, Könyves, Práter, Táblás, Tömő –, vagyis jellemzően nappali melegedőben tartózkodott.

Az átmeneti szállón alvóknak kevesebb, mint 1/10-e volt délután az utcán, minden negyedik még a munkahelyén volt, viszont közel 2/3-uk már délután is valamelyik hajléktalanellátó intézményben tartózkodott, többnyire természetesen saját szállóján.

Érdeemes azt is rögzíteni – még ha természetesnek is tűnik –, hogy a menhelyekre bemenők és ott alvók, illetve a fedél nélkül megalvók lényegében ugyanazokat a jellegzetes köztérket, nagyvárosi csomópontokat használják leggyakrabban, korábban ugyanazokról a helyekről indulnak el maguknak egy intézményes vagy éppen intézményen kívüli alvó helyet, fedelet keresni. A nappali melegedőkről ugyanez kevésbé mondható el: vannak olyan intézmények, ahova mindkét helyzetből (fapad vagy utca) sokan betérnek, de vannak olyanok is, amelyeket inkább csak a „fapadosok” használnak.

Kitérő egy nem sikerült kísérletről

Mivel a 2004. évi adatfelvételtől rendelkezésünkre állt a kérdés helyszíne, valamint a válaszadók előző nap délelőtti és délutáni tartózkodás helye is, ezért a „Február 3-a munkacsoport” néhány tagja kísérletet tett arra, hogy – a modern technika eszközeivel felszerelve – digitális térkép és GPS-kódok segítségével megállapítsa, mekkora utat tesznek meg a hajlék nélküli emberek szállásuk és a „külvilág” felkeresett pontjai között egy-egy nap. Mennyire mozognak csak a támasztó intézmények közvetlen közelében, vagy mennyire „merészkednek” messzebb is a városban. Végül ez a „technikai kísérlet” nem sikerült, csupán egy-egy munkatérkép készült el manuálisan: egyik egy újpesti, másik egy csepeli menhely lakóinak napközbeni (minimális) mozgási rádiuszát mutatja légvonalban. Mindkét munkatérkép arra enged következtetni, hogy mind a város északi, mind a város déli pontján, meglehetősen elszigetelt környezetben lévő

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

menhely lakói zömében „bejönnek a városba” napközben, nem maradnak az intézmény közvetlen közelében. Az is megállapítható, hogy elsősorban a tág értelemben vett (pesti) belső városrészeket keresik fel – munka, ügyintézés vagy csupán „lődörgés” céljából –, sőt az is megállapítható, hogy „lakóhelyüktől” teljesen független, hogy mely pontokon fordulnak meg napközben (éjszaka akár megalhatnának a város másik végében lévő menhelyen is...)

Pillanatfelvétel utcán – szállón – munkahelyen

Évek óta készített adatfelvételeink egyik célja, hogy mindennapi tapasztalatainkat, benyomásainkat ütköztessük a majdnem teljes budapesti hajléktalan sokaságról összesített információkkal, egzakt számokkal, adatokkal. Az összesített számadatokból levonható következtetések ugyan nagyon is fontosak, azonban e „számolások” korlátai is nyilvánvalóak. Ezért most nézzük meg, hogy konkrétan mit is csinált – elmondása szerint – az a 2279 budapesti hajléktalan ember az adatfelvételt megelőző délelőttön, aki erre a kérdéseinkre választ adott.

Mit csinált az a 600 budapesti hajlék nélküli ember, aki délelőtt 10-kor az utcán tartózkodott? Saját elmondásuk alapján: aludt (9 fő), feküdt az utcán (1), autóban lakott (1), éppen ébredt (1), nézelődött (5), mászkált (2), kóborolt (1), lézengett (1), levegőzött (1), kallódott (1), csavargott (9), lazált (1), állt (2), ácsorgott (1), ücsörgött (1), üldögélt (4), padon ült (7), pihent (14), vigyázott a cuccaira (2), járkált a városban (2), gyalogolt (2), sétált (78), várost nézett (1), várakozott (7), haverokkal, barátokkal beszélgetett (31), alkoholt fogyasztott, büfében volt, kocsmában volt, iszogatót, ivott, kocsmázott (együtt: 15), dolgozott (41), árult (7), virágot árult (2), szórólapozott (5), újságot árult (32), üvegezett (11), üzletelt (1), takarított (3), utcát separt (1), gyűjtögetett (5), vasat, színesfémeket gyűjtött (3), papírt gyűjtött (3), kartonozott (1), Méhnél cuccot adtak le (2), kukázott (23), guberált (24), keresgélt (3), csikkezett (2), parkolóban autókat állított be (1), koldult (22), kéregetett (11), tarhált (7), autót pakolt (1), bokrokat vágott (1), fát szedett (1), gépezett (1), pénzt keresett (2), ebédre várt (1), ebédelni ment (1), melegedőből jött (1), zsiroskenyér osztáson volt (2), ételosztáson volt (3), sorban állt (2), sorban állt vajás kenyé-

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

rért (1), sorban állt ebédért (1), melegedett (5), olvasott (15), evett (9), főzött, mosott (1), kereste a rendőrséget (1), lakást keresett (1), munkába ment (1), munkából ment hazafelé (1), templomba ment (1), nővéréhez ment (1), orvoshoz ment (1), munkát keresett (10), utazott (24), ügyeit intézte (6), vásárolt (13), semmi (9).

Mit csinált az az 518 budapesti hajlék nélküli ember, aki délelőtt 10-kor a munkahelyén tartózkodott? Saját elmondásuk alapján: külön megjelölés nélkül dolgozott (436 fő), munkát keresett (13), munkafelvételen volt (3), leszámolt a munkahelyén (1), piacon árult (1), alkalmazott (1), autót vezetett (1), buszt vezetett (2), eladott (1), felszolgált (1), festett (1), fóliázott (1), guberált (1), takarított (3), lépcsőházat takarított (1), járdát sepett (7), udvart söpört (1), koszorút készített (1), pakolt a piacon (3), mosogatott (1), örködött (2), barátainál dolgozott (1), oktatott (1), egyéb (19).

Mit csinált az az 1161 budapesti hajlék nélküli ember, aki délelőtt 10-kor valamilyen intézményben tartózkodott? Saját elmondásuk alapján: aludt (69), fűtött utcán volt (4), feküdt (4), pihent (151), ébredezett (8), olvasott (76), SZTK-ban volt (2), egészségjavító rehabilitáción vett részt (2), műlábhasználat-gyógytornán (1), terápiás munkán volt (1), fogorvosnál volt (2), szemüveget készíttetett (1), addiktológiai kezelésen vett részt (1), viziten vett részt (27), oltásra várt (1), bevette a gyógyszerét (1), betegszobán volt (1), lábadozik (1), tüdővizsgálaton vett részt (9), kezelés alatt állt (33), kötözésen volt (4), véradáson volt (1), vérvételen volt (1), orvosnál volt (53), zárójelentésre várt (2), WC előtt ült (1), WC használatért szedett pénzt (1), barátját várta (3), beszélgetett (25), feleségét látogatta (1), gyerekére várt (2), ebédjegyre várt (1), ebédért állt sorban (1), ételosztáson volt (1), evett (111), főzött (9), mosott (40), takarított (10), vasalt (1), körmöt vágott (1), tisztálkodott (34), öltözködött (6), TV-t nézett (45), számítógépezett (2), zenét hallgatott (1), kártyázott (8), kávézott (12), üdítőzött (1), kézimunkázott (1), könyvtárban olvasott (4), sakkozott (4), melegedett (74), sorban állt (4), munkát keresett (20), igazolványt csináltatott (5), személyi igazolványt készíttetett (6), lakhatását intézte (1), segélyt intézett (1), bejelentkezett a szállóra (1), nyugdíját intézte (2), szociális munkással beszélgetett (1), postán volt (2), ügyeit intézte (81), dolgozott (32), tanult (10), tanított (3), pakolt (1), parkettázott (1), polcot szerelt (1), üldögélt (5), várakozott (11), semmit (5), gondolkodott (1).

E tevékenység-tükrön ki-ki elgondolkodhat. Mi örülünk annak, hogy a megkérdezett emberek a maguk szavaival, őszintén válaszoltak kérdésünkre. Legfeljebb annyit fűznénk hozzá ehhez a tevékenységsorhoz, hogy a hajlék nélküli emberek mindennapi tevékenységei között is fontos helyet foglalnak el az otthonhoz, otthon-pótlékhoz kapcsolódó tevékenységek, a „házi tevékenységek” – legyenek akár utcán, nappali melegedőben, fapadoson vagy átmeneti szállón. Mindenképpen elgondolkodtató, hogy milyen sok tevékenység szól a passzív, céltalan időtöltésről, semmittevésről. Nem kevésbé tanulságos, mennyien vannak elfoglalva egy-egy nap egészségügyi problémáik, illetve legkülönbözőbb hivatalos ügyeik intézésével. Végül azt is regisztrálhatjuk, hogy a közelebből meg nem nevezett

**Otthonatlanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

munkavégzés mellett elsősorban gyűjtögető és nagyon alacsony presztizsű munkákat említenek a megkérdezettek.

5. Az el nem vesztett jövőképek

Honnan-hová tartanak a lakhatási utak? Hol, milyen lakhatási viszonyok között laktak egy évvel ezelőtt a most, a kérdés idején közterületen, hajléktalan szállókon tartózkodók? Honnan jöttek, kerültek be az ellátó rendszerbe? Ezekre a kérdésekre eddigi felvételeink során is választ kerestünk. 2004. február 3-án azonban a jövőre vonatkozó lakhatási elképzelésekre is rákérdeztünk, konkrétan arra, hogy „*Mit gondol, hol fog lakni egy év múlva?*” Mi sem tudjuk, mikor-merre vezet az út a jövőben, kérdezetteink is vágyaikra, törekvéseikre, reális elképzeléseikre, múltbeli tapasztalataikra, jelen helyzetük realitására hagyatkozva próbáltak meg (túlnyomó többségük megpróbált!) válaszolni erre a nem könnyű kérdésre.

Bármely jelenlegi lakhatási módot tekintjük, mindegyik esetében a kérdezetteknek legalább a fele egy évvel ezelőtt is ugyanilyen típusú lakhatási körülmények között élt (a közterületen élők 65%-a egy évvel ezelőtt is közterületen aludt, az átmeneti szállókon lakók 63%-a egy évvel ezelőtt is szállólakó volt stb.). Ez a lakhatási helyzetet tekintve egyfajta – egy éven belüli – állandóságot mutat, de kérdés marad, hogy honnan került minden második, harmadik ember abba a helyzetbe, ahol most találjuk? Az átmeneti szállókra újonnan bekerült háromszáz ember közül legtöbben (146 fő) lakásból, többnyire a bizonytalan lakhatási formákból (szívességi, al-, ágybérlet, munkásszálló) kerültek szállóra. Minden tizedik ember jött „fapadosról” (éjjeli menhelyről), s csupán minden huszadik az utcáról. Az éjjeli menhelyeken lakók ehhez nagyon is hasonló irányokból érkeztek (a 435 újonnan beköltöző közül 222 fő valamilyen lakásban élt még egy évvel ezelőtt, az utcáról, átmeneti szállókról idekerültek aránya sem mutat lényeges eltérést az előzőhöz képest). Ezzel szemben még a közterületen élők körében is azt tapasztaljuk, hogy az idekerülés fő csatornája a bizonytalan lakhatási szféra: az újonnan ilyen helyzetbe kerültek többsége egy évvel ezelőtt még valamilyen módon lakásban lakott. Mindez azt mutatja, hogy – előző tanulmányunk szavaival élve – a lakhatási szektor margóján lévő helyzetek és a margó szélén található helyzetek között egy év leforgása alatt intenzívebb mozgások zajlanak, mint magán a margó szélén lévő különböző lakhatási formák (közterület, fapad, szálló) között.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

	Hol aludt egy éve?							
	Saját lakás	Más lakhatás	Átmeneti szálló	Éjjeli menhely	Közterület	Egyéb	Együtt	Együtt
	Jelenlegi tartózkodási helye							
saját lakás	58,3	8,3	8,3		25,0		100	12
más lakhatás (szívessegi, al-, ágybérlet, munkásszálló)	4,1	50,0	4,9	10,7	20,5	9,8	100	122
átmeneti szálló	4,2	13,9	62,7	10,0	4,5	4,7	100	806
éjjeli menhely	4,8	18,3	8,1	54,9	9,3	4,7	100	964
közterület	3,8	16,2	1,9	7,0	65,4	5,7	100	526
egyéb	5,4	17,4	6,9	12,3	18,9	39,2	100	334
együtt	4,7	17,8	22,5	25,4	20,3	9,3	100	2764

	Mit gondol, hol fog lakni egy év múlva?							
	Saját lakásban	Más lakhatás	Átmeneti szálló	Éjjeli menhely	Közterületen	Egyéb	Együtt	Együtt
	Jelenlegi tartózkodási helye							
saját lakás	90,9					9,1	100	11
más lakhatás (szívessegi, al-, ágybérlet, munkásszálló)	9,6	62,8	8,5	4,3	2,1	12,8	100	94
átmeneti szálló	15,9	16,3	40,1	2,1	,5	25,1	100	754
éjjeli menhely	15,1	23,2	12,5	36,4	1,1	11,6	100	885
közterület	11,6	21,2	4,6	2,3	46,5	13,9	100	439
egyéb	6,8	18,2	6,1	5,7	7,1	56,1	100	296

A kikerülés útjaira vonatkozóan jelenleg csak az érintettek prognózisaira hagyatkozhatunk. De – számunkra is meglepő módon – a lényegét tekintve ez is ugyanazt a képet mutatja, talán még markánsabban. Minden lakhatási forma esetében a legtöbben azt gondolják, hogy ugyanolyan helyzetben lesznek egy év múlva is, mint most. A legtöbben, de nem feltétlenül a többség (a menhelyeken lévők 2/3-a bízik lakhatási helyzetének javulásában, az átmeneti szállókon élők 60%-a, a közterületen alvók 53%-a gondolja, hogy helyzete változni fog). Viszont a prognózisok sem arról szólnak, hogy ez a változás a margó szélén zajlik majd le. Az átmeneti szállókon élők alig 2%-a gondolja, hogy fapadosra kerül, a

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

754 válaszadóból csupán 4 számol azzal, hogy az utcára kerülne. A változásban bízóknak több mint fele (243 fő!) úgy gondolja, hogy saját lakásában, szívésségi lakásban vagy al-, ágybérletben lesz egy év múlva, kisebb részük azt gondolja, hogy egyéb helyen lesz (idősek otthona, kórház stb.). A menhelyeken élőknek is csupán 13%-a gondolja, hogy átmeneti szállóra kerülne, összesen 10 ember feltételezi (a 885 válaszadóból), hogy közterületen kellene aludnia egy év múlva, a változásban gondolkodók többsége (563 emberből 339 fő) közülük is azt prognosztizálja, hogy valamilyen lakásban fog élni egy év múlva. S végül, a jelenleg közterületen alvók közül is ötször annyian gondolják, hogy egy év múlva valamilyen lakásban alszanak majd, mint ahányan fapadosra, szállóra kerülést prognosztizálnának (utóbbiak 30-an vannak a 439 utcán válaszoló közül). Meglepő módon a jelenleg bizonytalan lakhatási formák között élő megkérdezettek (al-, ágybérlet, szívésségi lakók) kétszer olyan gyakran feltételezik, hogy egy év múlva a hajléktalan szállások valamelyikét kell majd igénybe venniük, mint a most utcán élők¹³.

Ezek alapján már bátrabban megfogalmazhatjuk azt a hipotézist, hogy intenzívebbek a ki-bemozgások a margó szélén és a margón lévő lakhatási viszonyok között, mint magán a margó szélén lévő helyzetek (állomások) között.

	Milyen helyzetben lesz egy év múlva?				
	Nem tudja	Rosszabb	Jobb	Nincs válasz	Együtt
	Hol fog lakni egy év múlva?				
saját lakásban	9,2	9,2	79,5	2,1	100,0
más lakhatás (szívésségi, al-, ágybérlet, munkásszálló)	18,3	11,7	67,5	2,5	100,0
átmeneti szálló	26,5	16,0	53,7	3,8	100,0
éjjeli menhely	25,5	33,0	39,3	2,2	100,0
közterületen	31,4	39,3	25,8	3,5	100,0
egyéb	30,2	19,1	47,5	3,2	100,0
együtt	23,4	19,6	54,1	2,9	100,0
fő	563	471	1302	69	2405

13 A ki-bemozgások együttesen is egy – nem könnyen leírható – mintázatot mutatnak: a jelenlegi helyzettől függetlenül a leggyakoribb, hogy jövőbeni lakhatási módoként is azt prognosztizálják a kérdezettek, amilyen egy évvel korábbi helyzetük volt (pl.: az egy éve kórházban tartózkodók 53%-a gondolja úgy, hogy egy év múlva is ott lesz). Ez alól azonban kivétel az egy éve családtagként lakók csoportja, ők alig tudják elképzelni, hogy így laktak volna újra (15%), inkább saját lakásban, albérletben gondolkodnak. Az egy éve alkalmi ismerősüknél lakók szintén sajátos képet mutatnak, ők egy év múlva jellemzően nem ennek megismétlődését várják (7%), inkább albérletben (18%), hajléktalan szálláson (29%) lesznek elképzeléseik szerint. S végül, az egy éve is átmeneti szállón lakók közül sokan (20%-uk) gondolják úgy, hogy egy év múlva kórházban, vagy idősek otthonában lesznek.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

A megkérdezettek jövőképet tekintve – más szavakkal – azt is mondhatjuk, hogy egyrészt rendelkeznek a jövőbeli lakhatásukra vonatkozóan elképzelésekkel (kevesebb, mint 10%-uk válaszolta azt, hogy nem tudja mi lesz vele), másrészt ezek a lakhatási elképzelések többnyire pozitív, a jelenleginél jobb vagy sokkal jobb helyzet irányába mutatnak, vagy nem számolnak lényeges változással egy éven belül. Érdekes ezért megnéznünk arra az általánosabb kérdésre adott válaszokat is, hogy „*Mit gondol, milyen helyzetben lesz egy év múlva?*” Az erre adott válaszok nagyrészt összecsengnek a lakhatásra vonatkozó prognózisokkal, ami egyrészt megerősíti a két kérdésre adott válaszok megbízhatóságát, másrészt azt is mutatja, hogy a lakhatás – természetesen – milyen fontos szerepet játszik a megkérdezettek saját helyzetmegítélésében.

Milyen helyzetben lesz egy év múlva?						
	Nem tudja	Roszsabb	Jobb	Nincs válasz	Együtt	Fő
Nem						
férfi	25,1	19,9	52,1	2,9	100,0	2213
nő	24,1	21,7	51,6	2,6	100,0	469
Életkor						
20-29 éves	18,2	13,0	67,2	1,6	100,0	192
30-39 éves	21,8	18,9	57,8	1,5	100,0	524
40-49 éves	23,9	19,8	52,6	3,7	100,0	783
50-59 éves	27,5	22,5	46,5	3,5	100,0	846
60-69 éves	30,9	23,8	43,0	2,3	100,0	256
több mint 70 éves	29,4	17,6	49,0	3,9	100,0	51
Iskolai végzettség						
8 általános alatt	19,0	30,0	48,0	3,0	100,0	100
8 általános	28,2	21,8	46,4	3,5	100,0	1081
szakmunkás	22,8	19,0	55,9	2,2	100,0	801
érettségi	23,9	19,1	54,2	2,9	100,0	524
főiskola	19,8	9,9	68,1	2,2	100,0	91
egyetem	15,4	17,9	66,7		100,0	39
A hajléktalanná válás óta eltelt évek						
egy éven belül	16,1	9,4	72,3	2,3	100,0	310
több mint egy éve	18,0	12,4	67,3	2,3	100,0	217
több mint két éve	20,7	19,2	56,7	3,4	100,0	203
több mint hat éve	27,6	20,9	48,5	3,1	100,0	163
több mint tíz éve	27,8	29,0	41,1	2,0	100,0	637

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Milyen helyzetben lesz egy év múlva?						
	Nem tudja	Rosz- szabb	Jobb	Nincs vá- lasz	Együtt	Fő
Munkavállalást korlátozó betegség						
van	27,9	23,6	45,9	2,5	100,0	1221
nincs	21,0	17,2	59,0	2,8	100,0	1341
Kivel él együtt?						
magányos	24,3	20,6	51,9	3,2	100,0	1886
csoport (banda)tag	24,4	22,1	52,4	1,1	100,0	349
családi (élettársi) kapcsolatban él	20,3	19,4	57,1	3,2	100,0	345
Jövedelem típusok						
munkabér	23,2	16,2	57,1	3,5	100,0	1267
tb ellátás	29,7	23,3	45,0	2,0	100,0	696
segély	27,5	20,7	49,2	2,6	100,0	193
Mondták-e már Önre, hogy cigány?						
igen	24,4	28,9	44,1	2,6	100,0	508
nem	24,6	17,9	54,8	2,7	100,0	2045
Hol aludt egy éve?						
saját lakás	20,2	7,8	69,8	2,3	100,0	129
más lakhatás (szíves- ségi, al-, ágybérlet, munkásszálló)	20,3	18,3	58,9	2,5	100,0	482
átmeneti szálló	27,0	13,8	56,3	2,9	100,0	588
éjjeli menhely	22,9	24,5	49,8	2,7	100,0	693
közterület	29,7	25,1	41,8	3,3	100,0	538
egyéb	24,4	24,0	48,4	3,2	100,0	250
Hol aludt éjszaka?						
saját lakás	41,7	16,7	41,7		100,0	12
más lakhatás (szíves- ségi, al-, ágybérlet, munkásszálló)	31,5	24,2	40,3	4,0	100,0	124
átmeneti szálló	26,4	13,8	56,0	3,9	100,0	770
éjjeli menhely	21,6	20,9	55,8	1,7	100,0	955
közterület	24,9	26,1	45,3	3,7	100,0	510

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

A közhiedelemmel ellentétben – nevezetesen, hogy az egzisztenciavesztés automatikusan lemondással, jövővesztéssel is jár – adataink azt mutatják, hogy a megkérdezett hajlék nélküli emberek többsége inkább optimista helyzete alakulását tekintve (vagy legalábbis még reménykedik), viszont sokan (23%) nem tudják, merre fordul jövőjük, s szintén nem kevesen (20%) inkább helyzetük rosszabbodását várják¹⁴.

A férfiak-nők válaszai, vagy éppen a magányosok és csoportban, bandában élők válaszai nem különböznek egymástól. A fiatalabbak sokkal optimistábbak (a 20-29 évesek 67%-a, a 30-39 évesek 58%-a, a 60-69 évesek 43%-a gondolja azt, hogy jobb lesz, a 60 év fölöttiek közül nagyon sokan (1/3-uk) nem tudják, hogy jobb vagy rosszabb helyzetben lesznek-e). Nagyon szoros az összefüggés az iskolai végzettséggel is: minél kevesebb iskolával rendelkezik valaki, annál nagyobb valószínűséggel nem tudja, mi lesz vele, vagy azt gondolja, hogy inkább rosszabbra fog fordulni a helyzete. Figyelemre méltóan szoros az összefüggés a hajléktalanná válás óta eltelt idő és a jövőkép között: az egy-két éve hajléktalanná váltak 2/3-a még helyzete jobbra fordulásában bízik, a több mint hat-hét éve hajléktalanok körében azonban már többségbe kerülnek azok, akik inkább pesszimisták, vagy nem tudják, jobb vagy rosszabb lesz-e a helyzetük egy év múlva. (A „közhiedelem” ennyiben mégiscsak jogosnak látszik: a jövővesztés ugyan nem jár együtt automatikusan az egzisztenciavesztéssel, de idővel egyértelműen beszűkülnek a perspektívák, elvesznek a remények.)

A betegséggel nem rendelkezők az átlagosnál optimistábbak, míg a munkavállalásukat korlátozó betegségben szenvedők az átlagosnál borúsabban látják a jövőt (előbbieket 59%-a, utóbbiak 46%-a gondolja, hogy jobb helyzetben lesz egy év múlva). Elgondolkodtató, hogy a megkérdezett hajlék nélküli romák jóval pesszimistábbak nem-roma sorstársaiknál: a romák 29%-a válaszolta azt, hogy szerinte a mostaninál is rosszabb helyzetben lesz egy év múlva, a nem-romák 18%-a gondolja ugyanezt.

Ha a kérdezettek jelenlegi lakhatási helyzetét tekintjük, akkor karakterisztikusan kirajzolódik előttünk az a kép, mely szerint a közterületeken élők gondolják a legnagyobb arányban, hogy helyzetük nem lesz jobb, sőt inkább még rosszabbodni fog, az átmeneti szállókon lakók bíznak leginkább a jövőben, az éjjeli menhelyeken alvók már kicsit bizonytalanabbak, s nem kerülheti el a figyelmünket, hogy az ún. teajáratokat igénybe vevő bizonytalan lakhatási körülmények között élők a legbizonytalanabbak jövőjüket illetően, sőt, minden negyedik közülük azt gondolja, hogy egy év múlva rosszabb helyzetben lesz (ez egyébként teljesen egybecseng a lakhatási perspektívákra adott válaszok tendenciáival).

¹⁴ Természetesen „nem látunk a válaszok mögé”, nem tudhatjuk, hogy azokat mennyire befolyásolta itt az a tény, hogy többnyire a személyes szociális munkás tette fel a kérdést, akinek lehetnek „rejtett”, vagy explicit „elvárásai”, vagy e mögött az „optimizmus” mögött mennyire az a „pesszimizmus” munkál, hogy „ennél rosszabb már nem lehet”

**Otthonatlanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

	Milyen helyzetben lesz egy év múlva?				
	Nem tudja	Rosszabb	Jobb	Nincs válasz	Együtt
	Hol aludt éjszaka?				
saját lakás	41,7	16,7	41,7	0	100,0
máslakhatás (szívességi, al-, ágybérlet, munkás-szálló)	31,5	24,2	40,3	4,0	100,0
átmeneti szálló	26,4	13,8	56,0	3,9	100,0
éjjeli menhely	21,6	20,9	55,8	1,7	100,0
közterületen	24,9	26,1	45,3	3,7	100,0
egyéb	27,7	23,2	47,1	1,9	100,0
együtt	24,8	20,3	52,1	2,8	100,0
fő	667	544	1398	76	2685

Még részletesebben megvizsgálva azt találjuk, hogy a legbizonytalanabb perspektívával a jelenleg albérletben lakók rendelkeznek (48%-uk nem tudja, jobb-rosszabb helyzetben lesz-e), helyzetük kifejezetten rosszabbra fordulását leginkább a pillanatnyilag alkalmi ismerősüknél alvók várják (28%), helyzetjavulást legnagyobb arányban (56%) a hajléktalan szállásokon lakók remélnék. De ismét fel kell hívnunk itt a figyelmet arra, hogy a jelenlegi lakhatási pozíciónál nem kevésbé lényeges a korábbi, múltbeli pozíció, vagyis az, hogy „honnan jött” valaki, mennyire (s mióta) „csak” egy állomás az, ahol most van, avagy végállomás. Az egy éve még saját lakásukban élők kiemelkedően magas aránya, 70%-a gondolja azt, hogy egy év múlva már jobb helyzetben lesz, az egy éve más formában lakásban élők 59%-a is jobb helyzetet remél még, azonban az egy évvel ezelőtt közterületen alvók csupán 42%-a bízik helyzete jobbra fordulásában (bár helyzetüket tekintve önmagában ez nem is egy alacsony arány), s körükben legmagasabb a „pesszimisták” (25%) és a bizonytalanok (30%) aránya.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Hol fog lakni egy év múlva?		Hol aludt egy éve?												
Saját tulajdon	Saját főbérlet	Alkalmi ismerős	Családtagként rokon-nál	Al/ágy-bérlet	Munkahely által biztosított szállás	Átmeneti szálló	Éjszakai szálló	Egészségügyi/szociális intézmény	Közterület – fűtetlen	Nem-lakás – fűtött	Nem tudja	Egyéb	Együtt	Együtt
30,2	9,4	3,8	17,0	3,8	15,1	3,8	5,7	1,9	3,8	3,8	5,7	100,0	53	100,0
9,2	46,1	1,3	5,3	13,2	1,3	3,9	2,6	1,3	9,2	6,6	100,0	76	100,0	76
5,6	7,1	7,1	18,3	,8	16,7	11,9	8,7	,8	1,6	8,7	12,7	126	100,0	126
7,2	8,6	1,3	14,5	21,7	2,6	8,6	5,9	1,3	,7	9,9	11,8	152	100,0	152
8,4	6,3	1,4	43,4	1,4	11,9	6,3	2,8	1,4	8,4	7,7	143	143	100,0	143
3,3	5,0	1,7	20,0	11,7	15,0	6,7	8,3	1,7	3,3	8,3	10,0	60	100,0	60
5,2	8,8	,3	11,3	1,0	37,8	1,9	19,8	,5	7,0	4,9	617	617	100,0	617
2,3	7,5	1,0	12,2	1,5	12,9	39,6	5,1	1,6	,3	6,0	7,3	681	100,0	681
3,1	3,1	1,9	6,9	,6	8,2	3,1	53,5	1,9	9,4	8,2	159	159	100,0	159
2,0	4,8	1,5	14,5	2,0	7,7	7,4	3,1	33,7	1,5	10,7	8,2	392	100,0	392
3,2	2,6	,6	13,0	,6	5,2	6,5	1,9	3,2	40,9	13,6	8,4	154	100,0	154
4,7	8,0	1,0	2,5	14,7	1,6	17,0	13,7	10,9	6,1	2,9	8,3	2707	100,0	2707

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

5. Egészség – betegség

A Budapesten élő hajléktalan és nem-hajléktalan emberek egészsége

A 2002. február 3-án feltett kérdéseink egy része szó szerint azonos volt az Országos Lakossági Egészség Felmérés (OLEF) 2000. évi vizsgálatában szereplő kérdésekkel. Ez utóbbi vizsgálatot az Egészségfejlesztési Kutatóintézet végezte, melynek során az ország felnőtt, nem intézményben lakó lakosságát reprezentáló 5500 főt kérdeztek meg.¹⁵

A kérdéseket azért vettük át, hogy az összehasonlítás eredményeként megtudjuk: a lakásnélküliség együtt jár-e a rossz egészségi állapottal. Az OLEF 2000 kiválasztott részében az egészségi állapotot a közérzetre adott válaszok alapján mérték. A kérdések nagyon egyszerűek voltak, azt tudakolták, hogy a megkérdezett fizikai állapota gátolja-e a mindennapi tevékenységek elvégzésében. A hajléktalan és nem hajléktalan (az OLEF 2000 vizsgálatában megkérdezett) emberek válaszait nem és kor szerinti csoportosításban hasonlítottuk össze.

A lakásnélküliség szempontjából elsősorban azok az egészségi állapottal összefüggő bajok érdekeltek bennünket, amelyek a lakhatás megtartása vagy megszerzése szempontjából akadályt jelenthetnek.

A mindennapi tevékenységekben (felkelés-lefekvés, állás, járás stb.) való akadályoztatás megítélése a hajléktalan és a nem hajléktalan embereknél nem tér el, hiszen ezeket a dolgokat mindenki ugyanúgy, ugyanolyan gyorsan és ugyanolyan pontossággal szokta végezni. Amennyiben pedig valaki ezek valamelyikére valamilyen mértékben képtelenné válik, azt utcán élőként is és lakásban lakóként is akadályoztatásnak fogja megélni. Az akadályt jelentő bajok mellett átvettük az OLEF 2000-nek az alkoholfogyasztás és a dohányzás mértékének mérésére szolgáló kérdésblokkját. Megkérdeztük a kórházban eltöltött napok számát, és vannak adataink a TBC, a bőrbetegségek és a fagyási sérülések gyakoriságára. (Ez utóbbiak nem szerepeltek az országos vizsgálat kérdései között.) A diagnosztizált betegségekre vonatkozóan is rendelkezünk válaszokkal, ezeket azonban nem tudjuk elég egyszerűen kezelni ahhoz, hogy itt kitérjünk rájuk.

Megszoktuk, hogy hajléktalan embereknél szinte minden rossznak tartott dolog a szokásosnál gyakrabban fordul elő. Ezért azt várjuk, hogy több beteg ember lesz a hajléktalanok között, többen lesznek a panaszkodók, és több időt töltenek a hajléktalan emberek kórházban. Többen dohányoznak, és többen, gyakrabban és nagyobb mennyiségben fogyasztanak alkoholt.

Az adatok nagy vonalakban a várakozásoknak megfelelően alakultak, tehát a hajléktalan emberek csoportjába tartozók válaszai a hátrányokat jelző irányokba térnek el a lakossági átlagtól. A kis eltérések és az időnként meglepő azonosságok azonban sokkal finomabb (és talán fontosabb) összefüggésekre mutattak rá, mint amire számítottunk. Egyes kérdéseknél, illetve a válaszadók bizonyos csoportjainál a hajléktalanok és a nem hajléktalanok válaszai nem különböznek. Sőt egészen furcsa módon néhány esetben a hajléktalan emberek válaszai mutatnak kedvezőbb képet.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

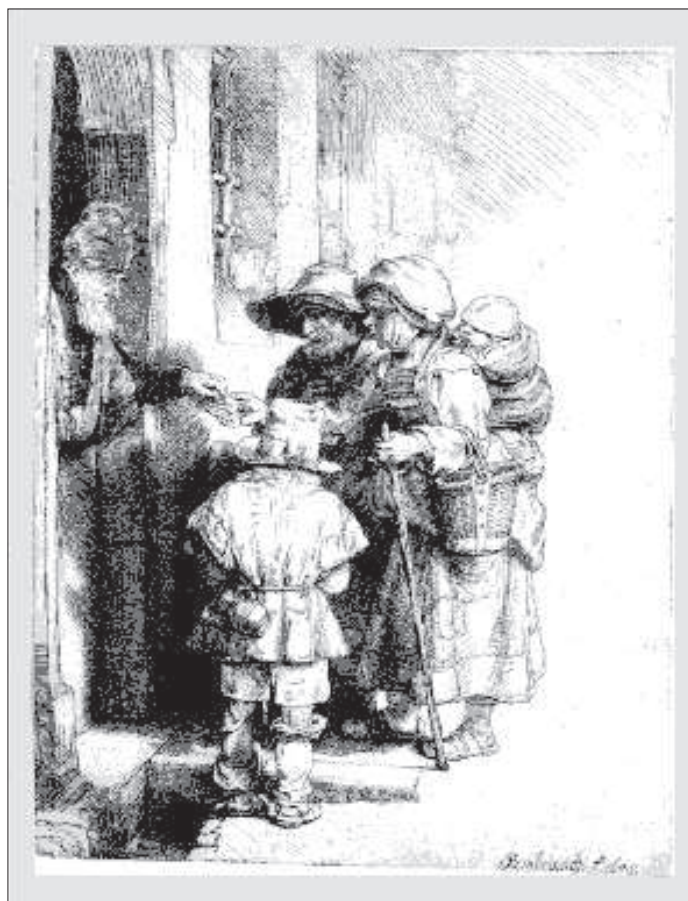
Mindennapi hajléktalanság

Kérem, válassza ki azt az állítást, amely Önre nézve MOSTANÁBAN igaz!		
Az önellátás...	Nem hajléktalan	Hajléktalan
nem jelent gondot	96	93
gondot jelent	3	6
nem tudja	1	1
együtt	100	100

Önellátás

A hajléktalan és a nem hajléktalan emberek az önellátással kapcsolatban meglepően hasonló módon nyilatkoztak. A hajléktalan adatfelvétel során megkérdeztünk olyanokat is, akik félig egészségügyi intézményként működő részlegeken (betegszoba, lábadozó) feküdtek. Ezek az intézmények azért működtek és működnek ma is, mert a hagyományos egészségügyi intézmények nem képesek, vagy nem akarják a hajléktalan embereket befogadni. Azonban az önellátás körüli problémákra panaszkodó hajléktalan embereknek csak valamivel több mint harmada volt ápolást is biztosító szállón, közülük 107 fő közterületen, illetve tömegszállón éjszakázott 2002. február 3-án. Felvetődik a kérdés: lehet-e élni egyáltalán közterületen, tömegszálláson az önellátás képessége nélkül, s ha igen, hogyan? (Ugyanakkor a betegszobán lakóknak viszont több mint kétharmada önellátónak mondta magát.)

*Rembrandt: Koldusok ajándékot kapnak egy ház kapujában (1648)
Museum Het Rembrandthuis,
Amsterdam*

15 Ezúton is kifejezzük köszönetünket az EFKI és később OEK intézetnek azért, hogy az adatokat rendelkezésünkre bocsátotta. Külön megköszönjük Dr. Vitrai József kutatásvezető és Németh Renáta statisztikus szíves segítségét.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Járás

A járással kapcsolatos válaszok, panaszok gyakrabban fordulnak elő a hajléktalan embe-
reknél. A járási problémákat talán a hajléktalan életmód számlájára írhatjuk. Viszont azt
látjuk, hogy időskorban – 65 év felett – nincs különbség a hajléktalan és nem hajléktalan
emberek között e panaszok gyakoriságában, vagyis ugyanolyan arányban kell lenniük
mozgásszervi betegségektől szenvedőknek az idősök között.

Kérem, válassza ki azt az állítást, amely Önre nézve MOSTANÁBAN igaz!						
A járás...	Korcsoport					
	18-34		35-64		65+	
	Nem haj- léktalan	Hajlék- talan	Nem haj- léktalan	Hajlék- talan	Nem haj- léktalan	Hajlék- talan
nem jelet gondot	97	92	81	70	55	55
gondot jelent	3	7	18	30	44	45
nem tudja	0	1	1	0	2	0
együtt	100	100	100	100	100	100

Látás

Minden negyedik embernek és minden második hajléktalan embernek problémája van
a látásával. A 35 évnél fiatalabbaknál a különbség még nem mérhető, azonban az idősök
korcsoportjában már nagyon látványos a hajléktalan emberek hátránya. Ma még nem tud-
juk pontosan, hogy hogyan is függhet össze a hajléktalan vagy nem hajléktalan élethelyzet
ezzel a különbséggel: talán a táplálkozás, talán egyéb életmód-tényező lehet hatással, vagy
egyszerűen a „gyógyászati segédeszköz”, a szemüveg hiánya, a kezelés elmaradása.

Kérem, válassza ki azt az állítást, amely Önre nézve MOSTANÁBAN igaz!					
A látás...	Korcsoport				
	18-34		65+		
	Nem haj- léktalan	Hajlék- talan	Hajlék- talan	Nem haj- léktalan	Hajlék- talan
jól lát	83	79	47	58	29
szemüveggel jól lát	16	20	50	35	59
rosszul lát	1	1	3	7	12
együtt	100	100	100	100	100

**Otthonatlanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Fájdalom

Ha a fájdalomra általában kérdezzük, akkor azt találjuk, hogy a hajléktalan emberek között lényegesen többen vannak a valamilyen fájdalomra panaszkodók. A 65 év felettek esetében azonban a különbség a hajléktalan emberek számára kedvező irányban változik: a lakásban lakók körében többen vannak, akik valamilyen fizikai fájdalmat említenek.

Kérem, válassza ki azt az állítást, amely Önre nézve MOSTANÁBAN igaz!						
Fájdalom...	Korcsoport					
	18-34		35-64		65+	
	Nem hajléktalan	Hajléktalan	Nem hajléktalan	Hajléktalan	Nem hajléktalan	Hajléktalan
semmije nem fáj	90	80	68	41	36	51
van fájdalma	11	18	29	35	51	46
erős fájdalma van	0	2	4	6	9	4
együtt	100	100	100	100	100	100

Mentális helyzet

A hajléktalan emberek nagyobb arányban számolnak be szorongásról, mint a lakásban lakók – s ez egyébként nem is meglepő. A mentális vagy pszichés státuszt illetően a nem hajléktalanok közül minden harmadik ember panaszodik a közérzetére, a hajléktalanok közül minden második. Lehet, hogy a hajléktalanság inkább a lelki bajok eredője, vagy inkább jár lelki, és kevésbé testi gyötrelmekkel? A lakásban lakó budapestiek mentális állapotot jelző panaszainak gyakorisága 65 év felett megint csak „utoléri” a hajléktalan embereknél mért értéket.

Ezen a ponton fel kell tennünk a kérdés: mi lehet az oka annak, hogy a 65 évesnél idősebbek között a hajléktalan emberek válaszainak gyakorisága más irányban tér el, mint a fiatalabb korosztályoké?

A hajléktalan embereknek mindössze 6%-a idősebb 65 évesnél, az OLEF 2000 felvételben viszont ebbe a korcsoportba tartozik a megkérdezettek 18%-a. A 65 év feletti hajléktalanok körében a nyolcvan évesnél idősebbek aránya csak 5% körüli, az OLEF 2000-ben ez az arány több mint 12%. A lakásban lakók általában idősebbek, talán ez magyarázhatja azt, hogy körükben gyakoribbak a betegségek és a panaszok. Azonban részletesebb statisztikai vizsgálataink azt mutatják, hogy e kormegoszlásbeli eltérés csak nagyon kis részben magyaráz.

Az eddigi adatok alapján összefoglalásként azt kell mondanunk, hogy a hajléktalan és a nem hajléktalan emberek egészségi állapotának összehasonlítása a vártnál kisebb különbségeket mutat.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Kérem, válassza ki azt az állítást, amely Önre nézve MOSTANÁBAN igaz!		
Szorongás	Nem hajléktalan	Hajléktalan
nem nyugtalan	68	54
nyugtalan	28	38
nagyon nyugtalan	3	7
együtt	100	100

Kórházban eltöltött napok száma

„Az elmúlt 12 hónapban fekvőbetegként hány napot töltött el kórházban?” kérdésre a Budapesten lakásban lakók 84%-a, a hajléktalan emberek 64%-a válaszolta azt, hogy egyet sem. Az adatok kor és nem szerinti csoportosításban is ugyanazt mutatják: kevesebb hajléktalan ember tudta elkerülni a kórházat, mint amennyi nem hajléktalan. Az összehasonlított csoportok közötti különbség szignifikáns.

Az elmúlt 12 hónapban fekvőbetegként hány napot töltött el kórházban?								
Napok	Korcsoport						Teljes	
	18-34 éves		35-64 éves		65+		Nem hajléktalan	Hajléktalan
	Nem hajléktalan	Hajléktalan	Nem hajléktalan	Hajléktalan	Nem hajléktalan	Hajléktalan	Nem hajléktalan	Hajléktalan
0 nap	88,2	75,4	87,9	61,7	70,5	62,7	84,4	63,8
1-5 nap	8,0	2,2	3,7	3,2	5,8	1,5	5,4	3,0
6-10 nap	1,3	5,6	2,7	4,7	4,8	8,2	2,7	5,0
11-15 nap	1,3	4,5	1,2	3,9	5,1	3,7	2,0	4,0
16-20 nap	0	,8	0,7	1,5	2,4	3,0	0,9	1,5
21-25 nap	0,5	1,7	1,7	2,2	4,7	3,7	1,9	2,2
26+	0,8	9,8	2,1	22,7	6,6	17,2	2,7	20,4
együtt	100	100	100	100	100	100	100	100

Dohányzás és italfogyasztás

A dohányzásról és az italfogyasztásról az OLEF felmérésben résztvevőket önkéntes kérdőívben kérdezték. Nekünk erre nem volt módunk, ezért (főként a szálláshelyeken kérdezettek válaszait illetően) az adatokat némi fenntartással kell kezelnünk.

**Otthonatlanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

Az elmúlt hét napban hány napon fogyasztott alkoholtartalmú italt?				
Nap	Nem hajléktalan		Hajléktalan	
	Férfi	Nő	Szállón kérdezett	Utcán kérdezett
0	26,2	59,9	46,5	29,4
1	19,3	29,6	9,8	12,0
2	2,4	6,8	9,6	11,4
3	6,8	0	6,5	5,5
4	8,8	0	3,4	4,1
5	2,5	1,7	2,6	4,1
6	0	0	1,3	1,5
7	33,9	1,9	20,2	32,1
együtt	100,0	100,0	100,0	100,0

Az OLEF felvételben az alkoholfogyasztásra vonatkozóan több kérdést tettek fel, és ennek alapján mindenkit besoroltak az absztinensek, az alkalmi ivók vagy a nagyivók csoportjába. Mi nem tudunk ennyire pontos közelítést adni, ezért az alkoholfogyasztás gyakoriságán kívül a fogyasztás mértékére vonatkozóan csak egy kérdéscsoportot tudunk átvenni.

Azokat, akik egy napon sem fogyasztottak alkoholt, nyugodtan nevezhetjük absztinenseknek, akik pedig a hét minden napján fogyasztottak valamit, nagyivóknak tarthatjuk. Azt látjuk, hogy a hajléktalan emberek között jóval többen vannak az absztinensek, mint azt a népesség átlaga alapján várnánk. Ha csak az utcán élő, ott megkérdezettek válaszait nézzük, akkor a különbség nagysága csökken ugyan, de az absztinens emberek aránya még mindig magasabb lesz a hajléktalan emberek között.

Bármennyire ellentmond a hajléktalan emberekről kialakított általános prekonceptciónak, el kell fogadnunk, hogy a budapesti szállókon és közterületeken megkérdezett hajléktalan emberek körében többen vannak nem-ivók, mint a lakásban lakók körében. Az adataink szerint az is tény, hogy a nagyivók ugyanolyan arányban vannak jelen a hajléktalan emberek között, mint bármely más helyen. Egy sztereotípiával talán szegényebbek lettünk („a hajléktalan nem az a vén piás, akit látásból ismerünk valamennyien”). A fedél nélküli emberek részegsége kétségtelenül jobban látható, és sokkal megrázóbb, ha az állapotlanság vagy a rossz fizikai állapot látványával társul.

Az átlagos alkoholfogyasztás az OLEF mintában szereplőknél 4 pohár/hét, a hajléktalan emberek esetében 7 pohár/hét. A hajléktalanok nagy többsége bort iszik, a sör, illetve az égetett szeszek fogyasztásában a hajléktalan emberek „hátránya” jelentős. Az italfajta-választást csak részben magyarázza a tradíció, ennek súlyos anyagi összefüggései is vannak. Tehát ha nem a mennyiséget, hanem az alkoholra fordított összeget nézzük, valószínűleg a nem hajléktalan embereké az elsőbbség. (Ezt támasztja alá az a tény is, hogy

**Otthonatlanul...
Tégy az emberért!**

Mindennapi hajléktalanság

a közterületen élő válaszadóink 41%-ának semmi pénze nem volt a kérdés időpontjában.)

A dohányzásra vonatkozó válaszok alapján viszont megállapítható, hogy sokkal több a hajléktalan emberek között a dohányzó, mint a nem-hajléktalanok közt. (A cigi olcsóbb, mint a pia? Vagy mégis a válaszadás körül voltak gondok? Ezekre ma még nem tudjuk a választ.)

Az elmúlt héten hány doboz cigarettát szívott?						
Dohányzás	Korcsoport					
	18-34		35-64		65+	
	Nem hajléktalan	Hajléktalan	Nem hajléktalan	Hajléktalan	Nem hajléktalan	Hajléktalan
erős dohányos	18,1	54,0	20,9	62,0	3,3	35,5
rendszeresdohányos	23,2	27,8	16,1	21,6	4,7	25,4
nem dohányzik	58,7	18,3	63,0	16,4	92,0	39,1
együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az egészségi állapotra vonatkozó további adatok asszimmetrikusak: csak az általunk kért hajléktalan emberekről tudjuk, hogy 13%-uknak jelenleg is van valamilyen sebe, sérülése, 9%-uk volt már TBC-s, 26%-uk állt már pszichiátriai kezelés alatt, 61%-uk volt már műtve, s 8%-uk számolt be korábbi fagyási sérülésről. A lakásban lakóktól ezeket nem kérdezték meg...

A hajléktalan emberekkel foglalkozók drámai képet szoktak festeni ezeknek az embereknek az (egészségi) állapotáról. A vizuális médiák is nagyban elősegítik ennek a képnek a berögződését. Az önhibáról szóló – háritó – előítéletek és ismét csak az utcai látvány-benyomások folyamatosan összekapcsolják a hajléktalanságot és alkoholizmust. E kapcsolódások tagadhatatlanok, súlyuk, magyarázó erejük azonban úgy tűnik, korántsem akkora, amekkorának „látszólag” tűnnek. Különösen nem, ha tudomásul vesszük, hogy a hajléktalan helyzetben lévőknek csak kisebb része fedél nélküli, utcán élő, többségük – intézményes vagy személyes segítséggel – fedélhez jut, kevésbé látható-filmezhető életformát él.

De a legnagyobb tanulság számunkra, hogy arra kerestünk választ, mennyivel rosszabb a hajlék nélküli emberek egészségi állapota a nem-hajléktalanokénál, s az adatok elemzése alapján azt a választ kaptuk, hogy a nem-hajléktalan népesség is riasztóan rossz egészségi állapotban van ma Magyarországon.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**